

**ANDREJS
UPĪTS**

Latvian Book

XI B3

B
810.09

Linarda Laicēna

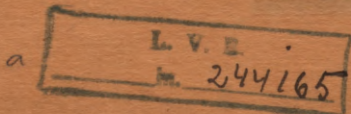
pozīcija un manējā

**NOSKAIDROJUMI
LITERĀTŪRAS
KREISAJĀ FRONTĒ**

AUTORA IZDEVUMS

1931

810.09

✓ 60

✓ 56

Linarda Laicēna pozīcija un manējā.

Noskaidrojumi literātūras kreisajā frontē.

Starpība starp manu un L. Laicēna pozīciju vispirms tāda:

Laicēnam ir sava „Tribīne“, kurā viņš drukā paša un savu līdzstrādnieku sacerējumus, sistemātiski iztēlodams kreisajai strādniecībai manu pozīciju un kas ar to sakarā.

Man nav periodiska izdevuma, kur katru reizi atbildēt, tāpēc Laicēnam viegli turēt savus lasītājus pārlicībā, ka es vispār nevaru atbildēt un ka tāpēc viņa tēlojums pareizs un patiess.

Izmantodams savu izdevīgo pozīciju, Laicēns pamazām tā iedzīvoies un aizrāvis mana izmeklēšanas tiesneša un arī soģa lomā, ka man jāņem palīgā brošūriņa, lai izārdītu tik bagātīgā gubā nokrautos apvainojumus un insinuācijas.

Es atbildu un noskaidroju, vairāk nekā. Lūdzu to vērā likt un atminēties, kad Laicēna žurnāls u. c. pa vecam paradumam atkal rakstīs: A. U. taisnojas vai: A. U. mēģina taisnoties... Ļoti nopietni un priekš visas nākamās brošūras šē uzsveru: man prātā nenāk taisnoties. Es neapzinos ne mazākās vajadzības taisnoties. Ja L. Laicēns domājas kaut kā pilnvarots izmeklēšana tiesneša un arī soģa lomā, tad tās ir viņa privāts prieks. Strādniecības mākslas teorijas jautājumos, kā redzams no agrākās polēmikas, viņam vēl pāragri uzstāties autoritātes pozā. Bet es cieši gribēju redzēt viņā kreisās strādniecības ideju cīnītāja paraugu, stingru, noteiktu, proletāriskas ētikas vadītu personību, kurai tiesības ar tādu pašapziņu runāt strādnieku jaunatnes vārdā, kā Laicēns to dara „Tribīnē“. Viņa pēdējie raksti rāda, ka arī šajā ziņā es viņu velti esmu cienījis. Man vienkārši jāpastumj nost apsūdzētā sols, ko

viņš tik autoritātīvi piedāvā. Ja mani kāds iecēlis par sabiedriskas morāles tiesnesi, es dažkārt varētu Laicēnu pašu nosēdināt uz šī sola. Un tad mēs būtu mainītās lomās. Mazākais, pārmaiņus mēs tur sēdētu — cik fantastiski tas arī neizklausītos tiem, kas raduši redzēt Laicēnu tikai apsūdzētāja pašapziņā.

Tāda arī būtu mana un L. Laicēna pozīcija.

Turpmākās rindas parādīs, ka viņa tiešām tāda ir.

*

Vairāk kā divi gadi L. Laicēns „Kreisā Frontē“ un „Tribīnē“ ne acumirkli nav novērsis uzmanību no manis. Tā sakot, minis uz papēžiem, ar tālskatu un vairojamo stiklu pētījis un meklējis, kur es, bēgdams no strādniecības un „Kreisās Frontes“, varētu būt apslēpies. Šoruden viņam piepeši ataususi gaisma. „Tribīnes“ 3. numurā nodrukāts pasludinājums:

„Andreja Upīša pozīcija galīgi atklājas.“

Rakstu krājumā „Sarkanais 19.“ Laicēns to pašu sludinājumu iespiedis ar virsrakstu:

„Andrejs Upīts sociālfašisma dramatiķis.“

„Komunāru Cīņa“ to nodrukājusi kā:

„Andrejs Upīts viņpus barikādēm.“

Var būt, ka „atklājums“ drukāts arī vēl citur, bet man vairāk nav gadījies lasīt. Pietiek jau minētā, lai redzētu, cik visai svarīgu Laicēna domu biedri, bet it sevišķi viņš pats tura savu beidzamo ķērienu. Cilvēki ar lēlā loma jūsmā mazāk sakarsētiem prātiem gan varētu mazliet šaubīties par Laicēna jaunatraduma lielo nozīmi. Tie atcerētos, ka jau sen atpakaļ „Kreisā Frontē“ un Maskavas latv. prolet-rakstnieki nolēmuši, ieprotokolējuši rezolūcijā un izziņojuši, ka manos rakstos „ir tēša sociālfašistu ideoloģijas izpausme praktikā, šķiru cīņas noliegšana un revolucionārās strādnieku šķiras interešu nodevība“. Bet Laicēns saka visu to pašu tikai vēl šoruden „beidzot atklājis“. Lidz ar to viņš tā tad

saka, ka toreizējais spriedums ir taisīts bez atklājumiem, bez faktiem, tā sakot, uz ātru roku un zilu gaisu. Zīmīgs ir tāds rezolūciju pieņemšanas veida raksturojums, kas izriet tieši no Laicēna „atklājuma“. Viņa atbalstītājiem šoreiz būs jāizlieto vēl daudz vairāk stipru vārdu pret mani kā līdz šim, lai tad troksni izliktos, ka Laicēns nav sacījis to, ko sacījis.

Laicēna „beidzot atklājums“ beidzas ar sekošiem draudiem:

„Tāpēc — tā pati uguns, ko revolūcionārā strādniecība vērš pret sociālfašismu, ķers arī Andreju Upīti — sociālfašisma drāmatiski. Un bez žēlastības!“

Kas aiz šiem draudiem slēpjas konkrēti, tas noteikti nav zināms, bet tā kā ideoloģiskas iznīcināšanas, literārisku uzbrukumu un nolamāšanas ugunis gan nekas nebūs pastiprināms vairāk par līdz šim piedzīvoto, tad jādomā, ka tas „bez žēlastības“ nozīmē kaut ko līdz šim vēl pavisam nepiedzīvotu.

Pagaidām Laicēna rikojums tiek izpildīts tajā pašā rakstniecības laukā, t. i. tur, kur arī es vēl varu aizstāvēties. Pirmās ugunis šajā jaunajā cēlienā atklāj J. Eiduks jau m'n. „Komunāru Cīņas“ rakstā ar aicinājumu „nekavējoši atmāskot Andreja Upīša nodevīgo darbību“, „pastiprināt lēmumu par A. U. jebkādu literārisku darbu izdošanas pārtraukšanu krievu valodā“, pie kam bez vilcināšanās „Leņingradas latv. proļ. rakstnieku sekcija un viņas vadība uzsākusi visos lektoru pulciņos, Hercena institūtā, presē un sabiedrībā nesaudzīgu cīņu pret sociālfašisma drāmaturgu A. Upīti“.

Tā kā manas pozīcijas ir uzietas, ugunis pret mani atklātas, tad man neatliek nekas cits, kā pagriezt seju preti un lūkot, kas viņas raida un cik tālu tās sniedz.

*

Trīs etapus Laicēns novērojis manā bojā ejas ceļā līdz „sociālfašisma drāmatikim“.

Iesāksim ar trešo, pēdējo, tāpēc ka tikai tam prin-

cipiāla nozīme. Pirmais un otrais vairāk tikai pakuplināšanas un izrotājuma labad.

Mana luga „D z i r n e k l i s” un tās izrāde Strādnieku teātrī š. g. septembra pirmajās dienās.

Laicēns ieskata par noziegumu jau šīs lugas nodošanu sociāldemokrātiskajam Strādnieku teātrim, it sevišķi ap Saeimas vēlēšanu laiku, kad kreisā strādniecība mobilizē spēkus pret sociālfašistiem. „Ar šo faktu vien jau Upīts ir nostājies uz revolūcionārās strādniecības pretnieku ceļa.”

Es neesmu vainīgs, ja šie atkal jāatkārto nodēstas lietas — vainīga Laicēna metode, pēc kuras viņš neatlaidīgi, visādās variācijās un toņu kārtās atkārto vienu un to pašu, lai lasītāji taču beigās sāktu viņam ticēt.

Daudz vairāk kā Strādnieku teātrī manas lugas ir izrādītas Dailes teātrī. Vai jūs esat dzirdējuši Laicēnu apgalvojam, ka es tāpēc esmu šī teātra uzturētāja Raiņa kluba algotnis un sociālmaziniecisks drāmatīķis? To viņš nav apgalvojis tāpēc, ka tas viņa nolūkiem nav vajadzīgs.

Vēl vairāk kā Dailes teātrī, manas lugas izrādītas Nacionālajā, kura tiešais saimnieks ir izglītības ministrs? Vai Laicēns ir pasteidzies uzrādīt, ka es esmu rakstījis savas komēdijas uz melnā prof. ministra Plāķa apsūtījumu? To viņš nav darijis, tāpēc, ka viņam nav nekādas intereses smieklīgam tapt.

Vienīgā viņa interese — pēc pārliekās dedzības spriežot, gandrīz varētu teikt dzīvības un nāves jautājums — pārliecināt strādniecību, ka es esmu „sociālfašisma drāmatīķis” tāpēc, ka dažas manas lugas izrādītas arī Strādnieku teātrī. Strādnieku teātra drāmatīķa tituli man varbūt varētu piešķirt, ja mani darbi tiktu izrādīti tikai vai lielāko tiesu šajā teātrī — gluži kā Laicēns bij kreiso arodnieku drāmatīķis, kad viņa darbus izrādīja tikai to drām. studija. Tā kā lieta pavisam otrāda, tad loģika prasa, lai no Laicēna pozīcijas viedokļa man tiktu piešķirts titulis: „plāķisma - sociālmaziniecisma - sociālfašisma

drāmatikis“. Pagari iznāk, bet totiesu skaidrāk un vēl efektīgāk.

„Fakts“ par manu nostāšanos pret revolūcionāro strādniecību vēlēšanu laikā ar lugu „Dzirnekļis“ nav fakts. Luga sarakstīta vairāk kā gadu pirms vēlēšanām un teātra rīcībā bij jau pagājušā sezonā. Ar vēlēšanām un viņu cīņu tai nav ne tā attālākā sakara. Gluži tāpat, kā ne viņai ne man pašam nav sakara ar sociāldemokratisko partiju un viņas politiku.

Es neesmu tik bāgāts, ka man būtu pašam savs teātris. Diemžēl, arī politiķis nē, lai man būtu sava organizācija, kas dibina un uztur tikai no viņas un manis atkarīgu teātri. Un ka tāda veida skatuvei patlaban arī pastāvēt neiespējami, to Laicēns zina no piedzīvojumiem ar savu drāmatisko studiju.

Arī strādniecības drāmatikim tagad jāizlieto pastāvošās mākslas iestādes, lai ar to piepalīdzību paustu savas idejas un savu mākslu — gluži kā strādniecības politiķi izlieto pilsoniskās republikas pašvaldības un likumdevējas iestādes savas politikas izvešanai. Un ja man gadās luga, ar ko es tikai ar Strādnieku teātri varu piekļūt strādnieku tautai, es izlietoju arī šī teātra spēkus. Tā, piem., manu „1905.“ varēja izrādīt tikai Strādnieku teātris, kas to arī darīja ar lieliem mākslinieciskiem un idejiskiem panākumiem. Rīgā, Rīgas nomalēs, provincē un uz laukiem vairāk kā 40 izrādēs šo lugu ir noskatījušies ap 20.000 cilvēki — Laicēns neteiks, ka tie visi bijuši no tiem, „kas priekšējā rindā skūpstā Aspāzijas vai Klāras Kalniņ-roku“. Pat sociāldemokratu tur varēja būt tikai maza daļa, bet viss lielais vairums politiski vēl nekvalificētas pilsētu un lauku darba tautas un it sevišķi viņas jaunatnes, kurai patlaban visnepieciešamāki atgādināt savas šķiras pienākumus un ierosināt viņā tik bieži pavisam aizmirsto cīņu garu. To šī luga ar Strādnieku teātra palīdzību ir veikusi vairāk kā jebkura cita šajos pēdējos piecos gados. Es savu pienākumu nebūtu darījis, ja atstājis nerakstītu to, kas man prasījās rakstāms, vai ja uzrakstījis pamestu to atvilktnē aiz bailēm no

absurdiem pārmetumiem par kaut kādu pretniecību revolūcionārajai strādniecībai.

Tādi izskatās īstie fakti ar Strādnieku teātri manā drāmatika darbībā vispār.

Bet Laicēnam „ir kas vairāk“ — protiet, lugas „Dzirneklis“ tendence. Tajā slēpjas mans nāves grēks:

„... Ideoloģiskās līnijas pēc būtības ir pretrevolūcionāras, oportūniskas... Autors stāv oportūnistiska virziena aizstāvjos, pie tam kariķēdams radikālo virzienu par individuāli-anarchistisku, kura darbība, pēc viņa nostādnes, vajadzīga fabrikas īpašniekiem... Objektīvi šāds strādnieku kustības virzienu nostādījums kļūst vissmagākais revolūcionārās strādniecības kompromitējums... Pauž tādu uzskatu, ka krīzes laikā strādnieki nedrīkst uzstāties ar streikiem pret algu pazemināšanu un strādnieku dzīves apstākļu pasliktināšanu... Fabrikas postīšanas un dedzināšanas pierakstīšana radikālajam virzienam... kriminālu tieksmju iepišana strādnieku šķiru cīņā ir liela patvaļība, kuras pielaišana nozīmē sevišķu nolūku.“

Visi šie apgalvojumi sapinas un satinas tik mežģainā kamolā, ka nav viegli atrast vietu, no kuras sākt to atrisināt. Nepatiesības, ačgārnības un pilnīgs loģikas trūkums šajā darinājumā nav izskaidrojams vienīgi ar naidu pret sociāldēmokratisko politiku, kas tad ķertu arī katru, ko var iedomāties ienaidniekam itkā tuvu stāvošu. Visā kazuistikā kopus un katrā paņēmienā par sevi tur izmanāms sevišķs nolūks, kuŗa sasniegšanai neviens līdzeklis nav neētisks vai atbaidīgs. Acu aizvēŗšana pret to, kas skaidri redzams, bet nolūkam nederīgs, demagoģiski uztiepumi, paŗa fantazijā izperināti un lugai pierakstīti uzskati un no tiem tad ērti paŗtaisīti slēdzieni, veikli nospēlēta vai arī patiesa diletantiska naīvītāte mākslas darba būtības galīgā pārpratumā — viss tas atrodams šajā famozajā, viņas autoru dziļi kompromitējoŗā literāriskajā sacerējumā.

Man ik solī nāksies lietot mēreno vārdu „nepa-

kripatiņā patiess, bet izvirst līdz šim latviešu publicistikā nepiedzīvotās sadomātās insinuācijās un uztiepumos. Pašizdomātā „virzienu“ cīņa prasa arī lugas tālāko interpretāciju visos sīkumos pielocīt un pielāgot pamata „nostādnei“. Vispirms Laicēnam lugas viena cilvēka vietā allaž ir jāredz un jāiegulvo daudzi. Ja „Dzirneklī“ noteikti runa par fabrikantu, tad Laicēna interese prasa, lai viņš runātu par fabrikantiem, un pie tam tā, itkā šis daudzskaitlis būtu mans, nevis viņa privātipašums. Ja visai lugai cauri rādīts kāds veca ienaida un speciāls veikala aprēķins fabrikantam Pirsonam provocēt strādnieku Greifu uz eksciesiem līdz pat fabrikas dedzināšanai, tad Laicēns gribētu, lai Greifs nav Greifs, bet „virziens“, pie tam radikālais, un lai pie tam es to vēl būtu „kariķējis“ kā individuāli-anarchistisku, pierakstījis šim virzienam postīšanas, dedzināšanas un citas kriminālas tieksmes.

Ja tā bijusi vienkārša literāriska darba neizpratne vai pārpratums, tad to vēl kaut kā varētu attaisnot. Bet te ir tišs, apzināts un rūpīgi izdomāts lugas satūra viltojums, lai tiem, kas paši izrādē nav bijuši, iztēlotu „Dzirnekļa“ autoru par tādu, kādu tik karsti to vēlētos redzēt L. Laicēns. Tas ir gaužām bēdīgs fakts, neapskaužama parādās Laicēna pozīcija, no kuras ienaidniekam var uzbrukt tikai tādiem vien ieročiem.

Izrādē nebijušiem un tiem, kas līdz šim paraduši klausīt to, ko Laicēns saka, vēl reiz rezimējoši atkārtāju:

„Dzirneklī“ domāta, gribēta un rādīta, katram neitrālam cilvēkam redzama atsevišķa strādnieka un viņa kolektīva tieksmju sadursme, pie kam spilgti tēlots, ka šajā gadījumā indivīda taisnīgam naidam traģiskā kārtā jāpiekāpjas šķiras interešu priekšā.

Tā kā viss drāmas psiholoģiski-idejiska's mežlojums norinās Vakareiropā un pret raksturīgu tuienes rūpniecības dzīves fonu, tad jau no šīs puses vien vajadzīga Laicēna izdomas spēja un dažādie

knifi, lai to aiz matiem atvilktu un nostādītu itin kā zīmētu uz Latvijas sociāldemokratu un kreiso arodnieku šīs dienas cīņām.

L. Laicēna pārtransformēšanas metode nu ir redzama labi — arī tas redzams, kādu saķēmotu monstru viņš ar savas metodes piepalīdzību liek manas lugas vietā. Pakavēsimies vēl pie tās vietas, no kuras Laicēns tieši smēlies argumentus manai stāvēšanai pret radikālo strādniecību un sociālfasistu pusē.

Laicēna metode prasa, lai viņš no visām astonām lugas ainām būtu redzējis tikai kādu drusku otrā cēliena trešā ainā un no 176 manuskripta lappusēm teksta dzirdējis kādas 15, t. i. nepilnu desmito daļu. Uz šīs drumsliņas tad nu dibināta visa iznīcinošā filipika.

Šajās 15 lappusēs ir, kā Laicēns savā īpatnā stilā saka, „divu fabrikas strādnieku — vadoņu — strādnieku — disputs strādnieku masas priekšā“. Fakts nu gan tas, ka tur nav nekādi divi vadoņi, bet sindikāta pārstāvis Lukašs, kas aizstāv organizācijas ieskatu streika jautājuma, un strādnieks Greifs, kas mēģina pārliecināt strādniekus par sava personīgā viedokļa pareizību. Bet ja es gribētu atspēkot un nostādīt uz kājām visu Laicēna ačgārnī apgriezto, tad man būtu jāsaraksta trīs brošūras, jo viņa sacerējumā nav tikpat kā neviena teikuma, kas neslēptu sevī kaut kādu izdomājumu vai, mazākais, aplamību.

Skata saturs īsumā tāds: Asais, straujais un drosmīgai Greifs, nevarēdams vairs ilgāk paciest nežēlīgo eksploatāciju, personīgi aizskarts arī ar to, ka fabrikants tikko atlaidis no darba viņa tēvu un padzinis no sava dzīvokļa viņa pavesto māsu, kaisli aģitē darba biedrus uz tūlītēju neatlaidīgu streiku. Sindikāta pārstāvis Lukašs aprāda, ka streiks acumirkli būtu tikai paša fabrikanta labā, ka tas tiklab ar teroru fabrikā, kā ar Greifa piederīgo vajāšanām tieši provocē uz streiku un eksciesiem, un pārliecina strādniekus, nelīst uzņēmēja izliktā tiklā. Arī visi pārējie lugas skati rāda, kā „dzirneklis“ pin šo

savu tīklu, kā viņš ar izprovocētā streika palīdzību cer panākt novecojušās fabrikas slēgšanu, akciju cenas krišanos un uzpirkšanu par pusvelti, lai tad atjaunotu neaprobežotu eksploatāciju uz moderniem pamatiem. Ja viņam vēl izdotos satricināt nevaldāmi straujo Greifu aizdedzināt noliktavas, ko tas savā karstumā jau reiz mēģinājis, kur uzkrāts milzums nederīgu, bet augsti apdrošinātu fabrikas ražojumu, tad ar vienu ķērienu būtu panākta milzīga skaidra peļņa un arī dumpīgā strādnieka izņemšana uz visiem laikiem no apgrozības. „Dzirnekla“ nodoms neizdodas un pats viņš krit no apgānītās Greifa māsas šāviena.

Man jāatvainojas par uzmākšanos lasītājam ar šādiem gariem satura atstāstījumiem. Bet kā citādi lai es parādītu, par ko runā luga un ko melš Laicēns? Nebūtu nekāda iebilduma, ja Laicēns pēc sava ieskata kritizējis to, kas lugā tēlots un to, kā tas tēlots. Kļūdas var atrast katrā darbā, un es esmu pēdējais, kas domājas bez grēka esam. Bet redzējām jau, kā Laicēns laužas pārtaisīt lugu saskaņā ar savām vajadzībām, izceldams vienu epizodi no visa satura, aizmirsdams visu, kas pirms un pēc tās. Ar šādiem paņēmieniem gluži tāpat var „uzbrukt“ Ģētem, ka viņš „Faustu“ rakstījis, lai propagandētu studentu uzdzīvošanu alus pagrabā, vai „Iznīcināt“ Šekspīru par to, ka „Hamleta“ nolūks iedēstīt tautā ticību spokiem. Protams, es neesmu ne Ģēte, ne Šekspīrs, bet Laicēna metode tāpēc vēl nepaliek gudrāka un godīgāka.

Ar savas speciālās metodes piepalīdzību izlobījis vienu epizodi no manas lugas un ietilpinājis tajā pašizraudzītu saturu, Laicēns to nu ņemas vispārināt uz mana rēķina un vērpt tās fantazijas, kas jau minētas citātā no viņa raksta. Man jābūt sacījušam, ka kreisais strādnieks virziens ir anarchistisks un ar kriminālām tieksmēm, un tāpēc man jābūt arī šī virziena kariķētājam. Man jābūt paudušam uzskatu, ka strādnieki nekad nedrīkst uzstāties ar streikiem, un tāpēc manai „nostādnei“ jābūt tādai, ka streiks v i e n m ē r vajadzīgs fabriku īpašniekiem. Lūk ko

ar labu metodi un nepārsmalcinātu sirdsapziņu var iztaisīt no strādnieka Greifa konflikta ar savu aroda sindikātu.

Aizmirstot uz acumirkli Laicēna līdz šim jau pietiekoši skaidri parādīto īsto pozīciju un pieņemot, ka viņš patiešām domā to, ko saka, arī tā pārsteidz viņa lielā naivitāte tajos jautājumos, kuros viņam vajadzētu būt nesalīdzināmi kompetentākam par mani, un par kuriem es ar viņu citā vietā nekad nestridētos. Vai viņš patiešām domā, ka radikālā strādnieku virziena taktika prasa, ka jāstreiko katrā ziņā, pat tādā gadījumā, ja skaidri zināms, ka streiku provocē fabrikants pats, ka uz to dibināti viņa profita aprēķini, bet strādniekiem gaidāms tikai satriekums un zaudējums, kā tas rādīts manā lugā? Vai par sociālfāšistu absolūti un bez ierunām kvalificējams katrs, un katrā vietā un laikā, kas strādniekus šādā gadījumā pasargājis no ieskriešanas acīm redzamā postā?

Laicēns to apgalvo. Sava virziena praktiskajā politikā viņš ar tādu ieskatu gan laikam būs viens un vienīgais. Bet viņa pozīcija prasa pat riskēt ar savu šķiras darbinieka prestižu, lai uztieptu, ka sindikāta pārstāvis lugā ir un ir sociālfāšists un nodevējs. Ka sociālfāšists un nodevējs nav nekāds sindikāta pārstāvis, bet lugas autors pats, tāpēc ka viņš „aizstāv“ to, ko licis runāt šai savas lugas personai.

Laicēna metode nemitīgi jauc kopā mana oportūnisma „pierādījumus“ ar īstu vai mākslotu neizpratni viselementārākajos literāriskās teorijas un tehnikas jautājumos.

Vispār gan gaužām vientiesīgi identificēt lugas autoru ar viņa sacerējuma personām un tāpat ar to, ko viņas domā un dara. Kas viss es tad savā dramatiskajā darbībā nebūtu bijis un par ko mani nevarēs iztaisīt: Mirabō, kas aizstāv karali kā nepieciešamu tautas un valsts labklājībai. Žanna, ko pats svētais erceņģelis Miķelis sūta cīnīties pret tēvijas ienaidniekiem. Roberts Sakne, kas pasaules glābiņu sprediķo bumbas spārdīšanā un visādos rekordos.

Desmitējādos manu lugu personāžu tērpos mani tā var iegērbt un atkal pārģērbt un tad lielā priekā rādīt ar pirkstu: sak, redziet, kāds cilvēks! Bet Laicēns tad, bez šaubām, dusmīgi kratītos vaļā no tādās „nostādnes“, lai gan, kā nupat redzējām, taisni tā ir viņa nostādne, un teiktu: ne tikai tas, ko sindikāta pārstāvis Lukašs runā, bet tendence, ko viņš aizstāv, kas lugas risinājumā pierādīta par pareizu un ko tā tad aizstāv arī autors pats.

Arī par to tendenci varētu daudz runāt. Ne katreiz autors personīgi aizstāv to idejisko tendenci, kas lugas gaitā uzvar. Ne ikreiz viņam tad jābāž galva laukā no sava sacerējuma un jākliež: tā nav mana tendence, bīstaties, nedariet tā, kā tie tur! Redziet, es esmu te un es domāju šitā! Tādus paņēmus lieto tikai amatnieku izrāde „Sapņi vasaras naktī“.

Bet nostāsimies Laicēna pozīcijā un sacīsim līdz ar viņu, ka „Dzirneklī“ vairāk nekā nav, ka lugas vispār nav, bet ir tikai viena daļa no trešā skata otrajā cēlienā, un ka arī tur savukārt vairāk nav, kā tikai Lukašs ar savu, sindikāta un Andreja Upīša pretstreika viedokli.

Taču arī tā sociālfašisma propagandu Lukaša runā iespējams tikai iedzeļot vai iesapņot. Lukašs nepropagandē izlīgšanu ar uzņēmējiem, strādnieku padošanos kapitāla eksploatācijai viņu un fabrikantu kopējā interesē tautas un tēvijas un valsts kārtības uzturēšanas labā — kā to itin visur dara reformisti un oportunisti, kas netiekvien sēž kopā ar pilsoņiem valdībā un sprediķo strādniekiem uzpūrēšanos valūtas stabilizācijas dēļ, bet arī tieši uzņemas bankjeru un fabrikantu glābēju lomu uz strādnieku algu un bezdarbnieku bada grašu rēķina.

Nevienu teikumu Lukaša runā uz to pusi nevar iztulkot. Ja varētu, jūs domājat, Laicēns palaistu to garām nedzirdētu un blokā neatzīmētu? Par ko jūs viņu turat? Viņš taču neizlaistu no rokām vienīgo lietišķo pierādījumu, kas kaut kā glābtu viņa nevarīgo apsūdzības filipīku. Bet Lukašs tikai atmasko fabrikanta viltīgos nodomus un pasargā strādniekus

neiekrist smalki austajā provokācijas tīklā. Šķietas, par šādu „sociālfāšistu“ būt gods katram visradikālākā strādnieku virziena pārstāvim.

Bet atstāsim atkal faktus un līdz ar to patiesību. nostāsimies Laicēna pozīcijā un lūkosimies tā kā viņš — līdzīgi naturālistiskajiem gleznotājiem, kas skatās pa samiegtas sauļas spraugu, lai aizklātu visu citu un fiksētu tikai vienu vienīgo nogleznojamo priekšmetu vai punktu.

Taisni tā Laicēns Lukaša pretiniekā Greifā saskatījis „radikālā virziena kariķējumu par individuāli-anarchistisko“. Tā kā ar Lukaša muti runā sociālfāšists Upīts — tiešām, kā viņš lai pamestu nekariķētu savu ienaidnieku? Tā jau vairs tad nebūtu nekāda „lietišķa“ māksla ar iabām pamācībām sava virziena dalībniekiem, kā pazīt radikālo strādnieku un kā novākt viņu pie malas. Tā, piem., lietišķās lugās šī kariķēšana izpildīta konsekventi un uzskatāmi: buržujs tur katrā ziņā un gadījumā ir pārbarojies resnvēderis frakā, baltā vestē un cilindri, runā viņš gluži kā Arveda Berga ievadraksts — pārpratumu nevar būt, strādniekam atliek tikai grābt āmuru un gāzt viņam pa galvu.

Kāds izskatās radikālais strādnieks oportunistu kariķējumā, tas arī jau vispārzināms. Mazliet aizdomīgi, ka Laicēns atkal nemin nevienu vilcienu šajā manā „karikatūrā“, bet tikai pasludina: kariķē — gluži tāpat, kā viņš nedrīkstēja minēt nevienu teikumu no Greifa runas, bet ticīgam lasītājam pasludināja tikai: aizstāv oportunistisko virzienu. Ko tad patiesībā saka mana revolūcionārā karikatūra, ko Laicēns teātri sēdēdams dzirdēja?

Vispirms Greifs konstatē visas nelietības, kas strādniekiem jācieš ar algas pazeminājumu, sodu uzlikšanu, vecāko strādnieku izmešanu, neorganizēto pieņemšanu, kolektīva liguma neatzišanu, darba sašaurināšanu. Un tad šis neciešamais subjekts, kam taču bij jābūt tam, kas radikālo virzienu „kariķē par individuāli-anarchistisko“, atļaujas sev sekošos teikumus:

„Par lupatām esam palikuši Pīrsona acīs. Viņš

ir dzirdējis baumas par streiku, draudu vēstules viņš ir saņēmis — pat kāds akmens ir iemests viņa kabinetā. Tik nožēlojamā maziskā kārtā mēs esam mēģinājuši viņu iebiedēt.“

Anarchisma propagandu šē saklausīt gan spējusi tikai pēc zināmās metodes noskaņota Laicēna dzirde. Normālām ausīm tur skan nepārprotams anarchisma nosodījums un propaganda tieši pret to.

Un kādas muļķības sociālfāšistiskais „Dzirneklis“ autors vēl ielicis mutē savai karikatūrai, lai nonievātu radikālo virzienu pretim savam sirdstuvajam oportunistiskajam?

„Vai diezgan mēs savos laikrakstos neesam klausējuši pie viņa sociālās sirdsapziņas? Kādas ainas nav tēlotas viņa priekšā! Kā nav brīdināts ar to postu, kas nāks pār visu viņa šķiru — kā ūdens plūdi pār visiem kalniem un pakalniem, kur atvērsies miljonu izsūkto strādnieku naida un atriebības avoti!..

„Vai mēs neesam atmaskojuši viņus pasaules un viņu pašu priekšā? Izsūcēji un varmākas jūs esat, mēs esam teikuši. Rijīgi kā hijēnas un plēsīgi, kā vilki! Jūs esat bez sirds, mēs esam teikuši. Kā siltā vannā jūs peldaties mūsu sviedros. Jūs paņemat visu, ar ko mēs vēl esam cilvēki, un tad kā izēstas olas čaumalu nometat mūs sētmalī... Un kad mēs reiz tur esam, tad jūs sēžaties automobili un braucat pār mūsu kauliem.“

Tā runā mana „karikatūra“. Vai klausītājs, kas nav kapuci pārvilcis pār galvu, te drīzāk nedzirdētu rūgtu ironiju un kaislu protestu pret visiem oportunistiem, kas cerē izsūcējus pārliecināt un atgriezt ar liriskām runām un drāmatiskiem biedinājumiem avižu rakstos, un ko arī Laicēns tā nīst?

Teikumu pa teikumam, vārdu pa vārdam visu to Laicēns ir dzirdējis, bet tas neietilpst viņa savāktajos apsūdzības materiālos — tāpēc ka tas ne tikai neder, bet taisni kaitē viņa nodomātam slēdzienam un spriedumam.

Vēl tālāk no jebkādas karikatūras un tālāk no tām pozīcijām, kurās Laicēns gribētu redzēt mani, tas,

ko viņš nav dzirdējis, ko režisors, tekstu īsinādams, līdz ar citu izlaidis, bet lasāms manā manuskriptā:

„Strādnieki (ārā): Nu, Greif, kas ir? Vai reiz būs kāda skaidriba vai nē? Cik ilgi mēs te stāvēsim?”

Greifs: Kamēr delegāti ar Lukašu kantīnē ieturēs vakariņas.

Strādnieki: Kā? Vai mēs esam ēduši?.. Kas tās par kungu parašām?.. Na nu! neaiztieciat delegātus.

Greifs: Pareizi, biedri: neaiztiksim delegātus. Viņiem ir centrālbroja direktīvas, un tās viņi pilda. Bet ko dara centrālbirojs ar mūsu pašu Lukašu tur vidū? Mierina mūs ar jaukiem vārdiem un cerībām uz labākiem laikiem nākamgad vai mazliet vēlāk. Varbūt, labu tiesu vēlāk, varbūt viņā pasaulē. Bet to jau ksendzs baznīcā katru svētdienu sprediķo. Mūsu centrālbirojs ņem priesteriem amatu un maizi nost. (Ārā smieklī.) Teorētiski tur sēd — zaļā galda cilvēki, aizmirsuši savu darba proletāriešu pagātni. Reformisti tie ir bez revolūcionāras taktikas — un tāpēc mēs te nīkstam un ļaujames, lai Pīrsons dzenā mūs kā viņa ķēkša savu zosu baru fabrikas pagalmā. Es negribu nekādu demagoģiju, ne jums ko tukšu iestāstīt. Bet sakiet paši, kas mums vēl ir pal'cies no tā, ko pirms pusotra gada ar tādiem upuriem iekarojām?

Šķietas, daudz neatradīsies Latvijā galviņu, kas ļautos iekalt, ka tādus vārdus varētu likt mutē strādniekam, ar kura figūru gribēts kariķēt radikālo virzienu. Man jau vajadzētu būt plānprātiņam, ja es aizstāvējis oportunistisko virzienu un licis Greifam uzbrukt taisni ar tiem neatvairāmiem ieročiem, ar kuriem revolūcionārā strādniecība ik dienas vairāk un straujāk sagrauj oportunistu un reformistu pozīcijas. Kāpēc man katrā ziņā jāstāv aiz Lukaša, nevis aiz Greifa muguras? Ja mans nolūks patiešām bijis parādīt divu virzienu cīņu, tad mēs tikai ar viņu varētum būt vienās pozīcijās. Bet es jau

esmu teicis, kāda patiesībā drāmas ideja, to redz un saprot katrs, kam nav īpaša nolūka redzēt un saprast pavisam ko citu.

Divu pretspēku, Greifa un viņa aroda organizācijas sadursme un izcīņa otrā cēliena trešā skata beigās man vajadzīga, lai blakus subjektīvajiem motīvētu arī tos sociālos iemeslus, ka šajā gadījumā, kur masas neatbalsta un nevar atbalstīt Greifa taisnīgo lietu, viņa pārliecība un temperaments to (resp. viņa māsu) trauc vienu pašu traģiskā bojā ejas cīņā pret savu un sava šķiras nelietīgo ienaidnieku fabrikantu-dzirnekli.

To Laicēns drausmīgās sociālfašisma apgrēcības vietā šē varēja saskatīt tikpat viegli kā visi citi. Tad viņam nāktos runāt par labāk vai sliktāk izdevušos mēģinājumu drāmatiskā tēlojumā parādīt vienu no tām ikdienas traģēdijām strādnieku šķiras cīņas gaitās, konfliktu starp kolektīvo un individuālo, ko pārejas laikmetā uz sociālistisko iekārtu gan viegli izšķir teorija, bet ne dzīves īstenība, un kas tik bieži nodarbina arī Padomju Krievijas rakstniekus. Varētu man pārnest, ka es aiz slimības, bet arī aiz parašas neesmu sekojis lugas sagatavošanas darbam, bet ieradies tikai uz pirmizrādi, kuŗas skatuviskais veidojums šoreiz stipri tālu no manis domātā. Kaut cik objektīvs spriedējs būtu pagaidījis drukāto tekstu, lai tad ar neapgāžamiem pierādījumiem, nevien ar sparīgiem apgalvojumiem, apzīmōgotu autoru par sociālfašistu. Bet būtu jau tīrā pārgalvība prasīta, lai Laicēns nogaida, izlasa u. t. t. Teksts, fakti, mans patiesi sacītais — tie ir sīkumi un nieki. Laicēna pozīcija prasa atklāt uguni bez kavēšanās un tūlīn jau šo pašu dienu noštempelēt mani.

Tālāk. „Dzirneklis“ gan neapzīmējot Laicēnam vajadzīgās un vēlamās partijas tieši, tas norisinoties tukšā telpā. Puse no šī teikuma ir vienīgais neapstrīdamais Laicēna rakstā: konkrētas partijas manā

lugā nav apzīmētas ne tieši, ne netieši — vajadzēja vēl tikai piezīmēt, ka šo „nepilnību“ izlabojis Laicēns pats, ierakstīdams tur pēc savas garšas visu trūkstošo, uz ko tad varētu atklāt ugunis. Bet, ka vietas, laika un tik gaidīto partiju neapzīmējums „norāda uz bēgšanu un vairīšanos no īstenības, uz bailēm, ieņemt noteiktu stāvokli“ — tas nu nepavisam nav pareizi. Lugas „tukšā telpa“ tukša ir tikai Laicēnam, kuram, acīm redzot, tomēr nav bijis pārāk ērti pildīt to ar savu saturu. Pārējiem skatītājiem un lasītājiem tur ir tā pārpildītā telpa, kur norisinās strādnieku dzīves un darba cīņa ar visiem kļūmīgiem sarežģījumiem, telpa, kuras nosaukums ir kapitālistiskās eksploatacijas pasaule. Internacionāla telpa un tēma — ja gan, bet vai nu taisni Laicēnam vajadzēja ilgoties pēc nacionālas strādnieku lugas. Pie tam viņa vārdi itnebūt nesaskan ar darbiem. Pats viņš raksta fantāzijas par Britānijas flotes bojā eju, pasaku spēles, kuņas „var notikt tiklab brīvā dabā, kā piemērotā telpā, bez dekorācijām un bez priekš-kara“. Uzstājas tur tādas fikcijas, kā Bombačifallo, dieviņš, šujmašīna, vējdzirnavas u. c. Laicēns izvairās vārdā saukt Rīgas kreisos arodniekus un sociāldemokratu. Aiz bailēm ieņemt noteiktu stāvokli, viņš aizbēdzis tik tālu no īstenības pasaku valstībā, ka es viņam šajā ziņā nevaru ne mēģināt tuvu tikt. Bet tas viņu, kā aristofānisku Sokrātu mākoņos sēdošu, nekavē rādīt ar pirkstu lejā uz mani: Lūk, viņš bēg no īstenības!

Bet par šo Laicēna divējādo morāli turpmāk dzirdēsim vēl labākas lietas.

Laicēns saka, ka „Dzirneklis“ esot man „trešais un beidzamais brīdinājums“. Atkal nesaprotami, kas tas vēl par brīdinājumu, kad ar to es jau esmu pazudināts par sociālfāšistu un dzīvas ugunis tiek gāstas virsū iznīcināt mani galīgi. Grūti izsekot līdzī visiem Laicēna loģikas likumiem. Bet atstāsim šo un pievērsīsimies pārējiem diviem brīdinājumiem.

Aizpagājušās Saeimas vēlēšanās es esot kandidējis neatkarīgo sociālistu sarakstos, bet nepacelts uz

augšu. Mani nepacēluši ne revolūcionāri, ne sociāldēmokrāti, „kaut gan pēc viņa agrākās rakstnieka populāritātes tam vajadzēja tikt ievēlētam Saeimā“.

Te man gan vispirms tikai pretapgalvojums, bet vajadzības gadījumā es to varētu pierādīt ar toreizējās manas partijas politisko vadopu apliecībām: es netiktu Saeimā galvenā kārtā tāpēc, ka negribēju tur tikt. Kāpēc es nestripoju savu vārdu laukā no sarakstiem, kur pret savu gribu biju ierakstīts, tas viegli saprotams: Man bij jāpiekrit, ka mans vārds var vairāk vai mazāk sekmēt saraksta populāritāti un palīdzēt iekļūt Saeimā tiem biedriem, kurus bij nodomāts tur sūtīt. Tāpēc es arī nedarīju nekā, lai tiktu personīgi „pacelts“, kā to piekopa mūsu nodomātie: es neaģitēju, nerunāju mītiņos, neuzrakstīju nevienu politisku ievadrakstu ar savu parakstu, kā to darija patiesie kandidāti un vēl šodien dara Laicēns un viņa partijas biedri. Rakstnieka populāritāte nevienu nav iecēlusi Saeimā — L. Laicēnu vismazāk. Kādā „Kreisās Frontes“ numurā (30, XII. 1930.) tēlots, ar kādām lielām pūlēm vienīgi izdodas kaut cik izplatīt Laicēna žurnālu. „Tirāžs tikai 1200 eksemplāri. Bet — tie paši visi netiek izplatīti. Saeimas vēlēšanas rādīja, ka Latvijā 75.000 kreisi noskaņoti strādnieki, zemnieki, inteliģenti. Dažai Rīgas kreisai arodbiedrībai gandrīz vienai tikdaudz biedru, cik eksemplāru pārdod „Kreiso Fronti“ — tā tur stāv rakstīts melns uz balta. Ja rēķinām nepārdotus tikai 100 eksemplārus un pieskaitām tur klāt tos pazīstamos 200, ko no katra literāriska izdevuma nopērk pilsoniskais literātu-žurnālistu un kolekcionāru pastāvīgais kontingents, tad kreisi noskaņotu lasītāju Laicēnam paliktu 900—1000. Tā kā deputāta ievēlēšanai vajadzīgs ap 10.000 balsu, tad Laicēnam ir tikai viena desmitā daļa tās rakstnieka populāritātes, kas nepieciešama, lai iekļūtu Saeimā. Acīm redzot, viņš tur neiekļūst kā kreisais rakstnieks, bet kā kreisais politiķis, jo no desmit viņa vēlētajiem deviņi to kā rakstnieku nemaz nepazīst. Tas arī pilnīgi dabīgi un pareizi:

ikvienai šķirai Saeimā vajadzīgi spējīgi politiski darbinieki, nevis labu dzejoļu un sliktu pamfletu rakstītāji, tāpēc viņa zin, ko vēl. Tā iznāk, ka Laicēna pirmais „brīdinājums“ nav nekāds brīdinājums, mana rakstnieka populāritāte šē tāpat aiz matiem un tukšā gaisā pievilktā klāt — vispār, spriežot pēc augšējiem skaitļiem un salīdzinot ar Laicēnu, man rakstnieka populāritātes ziņā vēl pavisam nav iemesla žēloties.

Otrais brīdinājums man esot „Žannas d'Ark“ godalgojums Nacionālajā teātri, blakus pilsoniskajām un mietpilsoniskajām lūgām. „Autoram sev bij jājautā, kur šajā lūgā ir tas pretlaikmetiskais, pret-revolucionārais, pretsociālais, kādēļ buržuāzijai iespējams uzņemt viņu godinoši.“

Es ilgi nevarēju saprast, kāpēc Laicēns runā tikai par Nacionālā teātra godalgu, bet sargās pieminēt Kultūras fondu, kas šo lugu godalgojis reizē ar teātri. Tas būtu „brīdinājums“ vēl vairāk nekā kvadrātā. Jo Laicēns taču negribēs apgalvot, ka Nac. teātris ir buržuāzija, bet Kultūras fonds tas nav? Gluži otrādi: no viņa pozīcijas skatoties Fonds ir daudzkārt launāka buržuāzija, jo Nacionālo teātri vada tikai pilsoņi, bet Fondā līdz ar tiem sēd un godalgas piespriež sociāldemokrāti, resp. sociālfāšisti. Un Laicēns nu būtu palaidis garām gadījumu, nepienaglojis šo manu asinsradniecību ar sociālfāšistiem? Bet tad man ienāca prātā, ka Kultūras fonds ir Laicēna vārigā vieta, jo, kā pats to apraksta, viņš mēģinājis arī savam žurnālam izkaulēt Fonda pabalstu. Un tālāk, patiešām ļaunai atriebības dziņai palāvies, es uzšķīru Kultūras fonda izmaksāto godalgu pārskatu, un tur 202. lapp. redzu nodrukātu sekošo:

„Laicēnam, L. 1927./28. par Kalevālas tulk. — 500 latu.“

Tā tad, no buržuāzijas un sociālfāšistiem. Blakus citiem tā paša gada laureātiem, pilsoņiem un mietpilsoņiem J. Akurāteram, mācītājam Ludim Bērziņam, prof. Felsbergam, agronomam J. Mazvērsītim u. c. Tāpēc no Nac. teātra šis pēkšņais likums garām

Kultūras fondam, šī diskrētā klusēšana riskantā vietā. Bet pasniegsim taču tagad Laicēnam viņa paša jautājumu: par kādu pretlaikmetisku, pretrevolūcionāru, pretsociālu tendenci buržuāzija un sociāldemokrāti izsnieguši viņam Ls 500? Vienkārša morāle tādos gadījumos tāda: kas pats sēž stikla būrī, lai nesviež otram ar ķieģeli. Bet te ir kaut kas komplikētāks nekā vienkāršas morāles jautājums. Mana godalga nozīmē etapu bojā ejas ceļā uz sociālfašismu, turpretī Laicēnam tā ir kā diploms nemaldīga manis tiesātāja amatam. Šķietas, par daudz naivu un ticīgu viņš tura pat savu tuvāko apkārtņi — vai viņa tiešām vēros tikai bravurīgo žestu un lielo troksni, bet tagad nepavaicās, kādas tiesības Laicēnam vispār uz tik dzižu pozu?

Sakarā ar to, varētu pacelties paplašināts jautājums ne vien par revolūcionārā rakstnieka, bet arī par politiķa stāvokli pilsoniskā valstī. Godalgu no honorāra, resp. algas šķir starpība tikai pakāpē, nevis būtībā. Vai no Laicēna viedokļa un pēc tās pašas Laicēna loģikas ir neapstrīdami radikāli un revolūcionāri saņemt algu kā buržuāiskas Saeimas deputātam un viņas dažādo komisiju loceklim? Vai, piem., ir pilnīgi laikmetiski un sociāli, neatlaidīgi gribēt tikt par direktoru pilsētas diskonto bankā, gribēt saņemt tur algu un bez tam vēl tantjēmas no buržuāzijas naudas iestādes lielā peļņas fonda? Tie var būt nepatīkami, pat nepieklājīgi jautājumi, bet pretrevolūcionāra tajos šoreiz patiešām nekā nav.

*

Bez jau iepazītām raksturīgām īpašībām Laicēna pozīcijas un metodi raksturo arī ārkārtīga sīkmanība. Kur acīm redzami nav iespējams ar svarīgāku ieroci, viņš rauga ar kniepadatas dūrienu. Viņam gribētos pie tās pašas vienas reizes iestāstīt savai auditorijai, ka es esmu neprašā arī tīri literāriskos jautājumos, un ka viņš jūtas acināts un iecelts pasniegt arī te man dažādas pamācības.

„Upīts, kā reālistiski-fotografiskā virziena piekritējs literatūrā,“ — viņš paziņo. Fotografiskais reā-

lisms ir no manis patapināts apzīmējums („Piez. par lit. kreiso fronti“, 1928.). Es esmu plašāk aprādījis, cik primitīvs un mazvērtīgs šis reālisma paveids, esmu to „apkarojis“ uz visas līnijas. Tagad Laicēns uzplījis man pašam ar to, karstā gribā karīkēt par katru cenu, bet ar visai gaudenu asprātību. Kāds juceklis Laicēna ieskatos tikpat par fotogrāfiju, kā par reālismu, to viņš steidz tūlīn parādīt. Kā reālists-fotografs es dodot „šīnī laikā pilnīgi neiespējama, neapzīnīgā strādnieka tipu, kādu gan vairs no pažobeles neizvilksim, ne vēl atradīsim lielā Vakarēiropas fabrikā.“ Kā viņa lasītāji iedomājas reālistu-fotografu, kas tomēr fotografē ne pažobelē neatrodamus tipus? Pat kaut kāds ideālists, fantasts vai plānprātīnš nevarētu „fotgrafēt“, tikai mēģināt zīmēt vai uzgleznot neatrodamu, neesošu, fantāzijā izperināto „tipu“, bet taču ne „reālists-fotografs“, kam nepieciešams konkrēts, redzams un aptaustāms objekts. Cēlonis šim jēdzienu apjukumam tajā manekēnisku idejisku šēmu konstruēšanā un mēchaniskā bīdīšanā, kam Laicēns arvienu vairāk nododas savos sacerējumos, un kas, kā redzams, veicina arī pilnīgi šēmatiska domāšanas veida attīstību. Beletristika tur pamazām, bet konzekventi tiek likvidēta un izvēršas par atavistisku, nevajadzīgu publicistikas piedēkli. Ar fotografisko un visiem nefotogrāfiskajiem reālismiem, to starpā, kā izrādās, arī ar proletāriskās mākslas reālismu Laicēnam vispirms būs pamatīgāki jāiepazīstas, lai pasniegtu man stundas literātūras teorijā.

*

Katras sīkmanības nešķirama pavadone ir ietiepība. Neskatoties uz to, ka izskaidrots un pierādīts pretējais, Laicēns nemītas un nemītas atkārtot:

„Viņš izdarīja uzbrukumu pretnieku žurnālā jaunajai augošajai un meklējošajai strādnieku rakstniecībai“... Revolūcionārā strādnieku jaunatne nekad Upīšam nepiedos to.“

Būtu ļoti nožēlojami, ja revolūcionārā strādnieku jaunatne pilnvarojusi Laicēnu sacīt to, ko viņš saka,

un nodomājuši atriebties tā, kā viņš to apgalvo. Ne manis pēc nožēlojami, bet tās mākslas labad, kurai strādā viņa un es.

Man tomēr vēlreiz jāatsaucas uz šo patafonisko „uzbrukumu“ apgalvojumu — arī pašas strādnieku jaunatnes labad. Jo iespējams, ka ietiepīgi un nemitīgi vienā laidā atkārtota vislielākā aplamība sāk izlikties pareiza. Protams, tas ir iedvēsmas un vispār psiholoģijas, ne atziņas un pārliecības jautājums.

Tātad: manā kritikā („Domas“, 1928.) nav ne zīmes, ne jausmas no kaut kāda „uzbrukuma“ kreisai strādnieciskai rakstniecībai, tā tikai atklāja viņas teorētiku aplamības un nepareizo virzienu, kas no tiem sāka ieviesties arī jauno dzejnieku literāriskā praksē, un kura tālākās konsekvences varēja būt tikai proletāriskās sīkšņošanas veicināšana. Mans pienākums bij norādīt uz nepareizībām un uzstāties pret revolūcionārās mākslas banalizāciju, un to es esmu darījis ar pietiekoši labām sekmēm.

Es saprotu, ka uzbudināties un „uzbrukumus“ meklēt nepieciešami bij L. Laicēnam un, varbūt, vēl kādam „Kreisās Frontes“ teorētiķim. Laicēns, neskatoties uz savu samērā ne visai ilgo atrašanās laiku strādniecības literatūras pozīcijās, ne pēc savas dabas, ne sabiedriskā stāvokļa nedrīkstēja pieļaut, ka viņa žurnāla programā un vispār literatūras teorijā varētu būt arī savas nepilnības, paviršības, pārpratumi un pat lielas aplamības. Vienīgais glābiņš viņam bij kritiku izskaidrot kā launprātīgu uzbrukumu, bet mani pašu kā kreisās literatūras ienaidnieku — sev pašam par apmierinājumu un jaunatnes acu novēršanai no pašas lietas, atkārtot neapnikuši un likt citiem atkārtot: uzbrukums, uzbrukums.

Kreisajai jaunatnei nebūtu ne mazākā iemesla pieļaut, lai viņai to tā mēchaniski iekal galvā. Manā kritikā viņa neatradīs nekāda „uzbrukuma“ tiem

ideoloģiskiem pamatiem, uz kuriem stāv literatūras kreisā fronte. Mani „uzbrukumi“ ir pienācīgi motīvēti un pamatoti — bez šaubām, aizskartie „Kreisās Frontes“ teorētiķi daļu no tiem būtu varējuši atspēkot un atraidīt, jo arī es nebūt nedomājos esam kādas absolūtas patiesības īpašnieks. Taču grūtā atspēkošanas darba vietā viņi labāk izvēlējās vieglo, bet totiesu skaļo kliegšanu par revolūcionārās kultūras ienaidniekiem, lai tā apslēptu savas principiālās pozīcijas neaizstāvamo vājumu.

Jaunie proletāriskās mākslas darbinieki lai vēl reiz pārlasa manu kritiku un spriež paši. Kas vien ir bijis izceļams un slavējams, ir izcelts un atzīmēts. Nav taču mana vaina, ka tā samērā maz. Ar uzmanību un rūpību es esmu piegājis pat tiem iesācēju dzejoļiem pie kuriem citādi nemaz nebūtu vērts apstāties, kas pārāk skaidri rāda nepārprotamu nedzejniestu mēģinājumus, ko par dzeju nepadaris ne tā visglaimīgākā uzslava. Uzrādīdams nedzeju ar viņas raksturīgajām pazīmēm, es līdz ar to pasaku, kāda pēc manām domām ir īsta dzeja. Kreisās frontes dzejas formas sīkā analizē es katrā vietā ar piemēriem uzskatāmi pamatoju savu negatīvo vai pozitīvo spriedumu. Neviena tukša apgalvojuma manā kritikā nav, es rīkojos ar konkrētu materiālu un faktiem, kurus nevar ne aizkliegt prom, ne padarīt par neesošiem. Mani spriedumi pat par to nevarīgāko diletantismu ir samērā saudzīgi, jo es zinu, ka tur vismaz laba griba slēpusies, lai arī nav bijis pietiekošu spēju piepildīt gribēto. Velti manā apcerējumā meklēs Frosa samožo, proletāriskās mākslas necienīgo „biedrisko svilpienu“ no pašas „Kreisās Frontes“ slejām.

Nobeigsim šo „uzbrukuma“ lietu.

Starp kreisās frontes jauniešiem gadās tādi, kas savu revolūcionāro dziņu un dedzīgo jūsmu notur par dzejnieka talantu. Ar ilgākiem piedzīvojumiem mākslas kritikas laukā tos viegli pazīt. Ikkatram, kam strādniecības māksla un viņas attīstība svarīgāka par visu, pirmais pienākums palīdzēt atklāt šo maldu, lai velti netiktu iztērēts jaunais spēks,

kas, bez šaubām, produktīvāki pielietojams citā šķīru cīņas laukā. Arī apdāvinātiem strādnieku dzejas iesācējiem nekāda pilnība vēl nav iespējama. Pat proletāriskās mākslas dzimtenē, sociālistiskajā Padomju Republikā, sacenšas un polemizē vairāki novirzieni, tikai pamazām dziļāk un vispusīgāk noskaidrodami šīs mākslas būtību. Jaunatne darītu gaužām nepareizi, bez kritikas paļaudamās mūsmāju proletāriskās dzejas teorētiķiem, kas savu programmu norakstījuši no kāda, Krievijā pastarpām jau likvidēta virziena, pastāv uz to kā uz neaizskaramu un neapšaubāmu hausbību, un par „uzbrukumu“ pasludina katru viņu nemaldības kritiku. Vēl mazāk iemesla jaunajiem dzejniekiem uztraukties par viņu izteiksmes formas kritiku. Futūrisma palieku likvidēšana ir pirmais pienākums katram, kas grib sekmēt proletāriskās dzejas attīstību. Tikpat neproletāriskā un nedzejiska ir kailu revolūcionāru lozungu virknēšana vai praktisku pamācību izdalīšana pantos. Kritiku, kas visu to uzrāda, par „uzbrukumu“ pataisīt var gan neproletāriski jūtelīgi vadoņi, kuriem šķiet, ka līdz ar noteiktu atbildīgu politisku pozīciju viņi ieguvuši arī nemaldīgu noteicēja un vadītāja tiesību proletāriskās mākslas jautājumos. Jaunajiem dzejniekiem un pašai strādniecības dzejai tāda pāvestība ir tā viskaitīgākā. Protams, ne ar puiciski dumjiem „biedriskiem svilpieniem“, bet ar nopietnu, stingru kritiku vislabāk var sekmēt viņu meklējumus ceļā uz proletāriskās mākslas pilnību.

L. Laicēna sīkmanību viņa atriebības pozīcijās starp daudziem citiem raksturo arī sekošais gadījums.

Žestikulēdams un visvisādas izsmieklā grimasas taisīdams, viņš „Tribinē“ āzējas par manu drāmas referātu Rakstnieku biedrībā, pie tam izplūzdams šādās banālībās, kas vēl pārspēj Frosa svilpienus:

„Viņš pusotras stundas iztīrāja un izcītēja gan drīz visas šīs trīsdesmit lugas, pievezdams no tām ļoti banālus jociņus banālā veidā, par kuriem publika banāli smēja... Pa to laiku zālē stingrā miegā jau

bija aizmidzis viens jauneklis. Viņš nepamodās arī tad, kad Upīts, apskatīdams buržujskās laulības un flirta tematu lugas, publisku kutināja ar citātiem no tām... Referāts atbilda publikas gaumes prasībām, ko pierādīja arī apjukušie applausi, no kuriem beidzot pamodās arī zāles vidū gulošais jauneklis..."

Šādas asprātības atgādina mēdišanos, tā tad atrodas tālu zem tā līmeņa, uz kurām reaģēt es turu par iespējamu.

Referāts ir nodrukāts „Literātūras Avīzē“, tur katrs var izlasīt manus citātus un pārļiecināties, cik banālā kārtā aklais naidis licis Laicēnam novārtīt rakstnieka vārdu, ar kuru līdz šim bij parasts saistīt vismaz relatīvu patiesīguma un godīguma jēdzienu. Liela kvantuma vientiesības vajadzīgs, lai cerētu tik elementāri prastā kārtā mani nogānīt kaut „Tribīnes“ lasītāju priekšā. Pārāk vieglu Laicēns iedomājas savu amatu.

Še tikai īss katēgorisks atraidījums tam, ko Laicēns vēl tālāk melš:

Nekādu „izeju“ un nekādas „cerības“ „tikai uz buržujsko lugu“ es nelieku, bet gan konstatēju:

„Latviešu pilsoniskai drāmatikai trūkst perspektīves un apvārksņa, viņas darbinieki ir cieti piesieti savas šķiras, savas pratijas, sava maizes devēja organa ratiem. Ko tur vēl lai domā par kalnu gāšanu un jaunu Ameriku atrašanu?“

Tas ir diametrāli preteji izejas un cerību likšanai „tikai uz buržujsku lugu“. Tauta šādu apzinātu balta par melna pārtaisīšanu sauc ļoti neglītā vārdā — varbūt, Laicēna piekritējiem te kāds jaukāks nosaukums?

Strādnieciskas cīņas lugas „Upīšam neeksistē“ tāpēc, ka viņa referāta uzdevums bij runāt par pag. g. drukāto literātūru. Tā kā revolūcionārās literātūras frontē neviena tāda nebija atrodama, tad nebija arī par ko referēt. Es neesmu radis neesošā vietā izdomāt kaut ko un tad runāt par to kā par patiesībā esošu, lai gan, kā redzams, dažam tāds paņēmieni liekas visērtākais.

Un tomēr es netiku aizmīrsis arī pagaidām ne-

esošo cīņas teātri un viņa lugu, tāpēc, ka tā man galvenā un pirmā vietā — mans referāts ar ik teikumu par to, kas ir, liek domāt par to, kā latviešu drāmatiskai literatūrai trūkst. Tā viņš soli pa solim aizvirzās līdz gala slēdzienam, ka nekāds pilsoniskās drāmas uzplaukums nav sagaidāms, bet ka arī revolūcionārā drāma, kas „tiektos tvert dziļāk dzīves un ideju pamatos — palīdzēt sagraut to, kas grūst un celt to, kas veidojas“, pastāvošos cenzūras un citu spaidu apstākļos nespēj brīvi attīstīties. Tā manā domu un uzmanības centrā „eksistē“ nevien revolūcionārā luga, bet pat tie žņaugi, kas uzgulās „Kreisaī Frontei“ un kas varētu būt savu daļu vainīgi pie tā, ka pag. g. latvju literatūrā radikālā sociālā luga neeksistē.

Bet, jūs teiksiet, par ko tad uztraucas Laicēns un ko viņš īsti pārmet, ja referātā minēts viss tas, ko viņš tā vēlējies un vēl daudz vairāk? Vai viņš atkal, gluži tāpat kā „Dzirnekļa“ izrādē, pašu galveno tīšām nav gribējis dzirdēt? Liekas, šoreiz Laicēns pats šai ačgārnībai sniedz citu izskaidrojumu. Atminaties to jaunekli, kas zālē „stingrā miegā bij aizmidzis un nepamodās“. Kas gul, tas nedzird. Tas reizē būtu izskaidrojums un arī maza atvainojums, jo saka arī — kas gul, tas negrēko. Diemžēl, lab-sirdīgā paruna šajā gadījumā nav pielietojama, jo Laicēns sagrēkojis tik tīši un rupji, kā to neiespētu visi, kas klausījušies un dzirdējuši.

Ikkatra rinda Laicēna uzbrukumos ir tik pilna šādas mietpilsoniskas sīkulības un kašķības, ka lasītājiem apniktu, ja es te visu to pēc kārtas gribētu izārdīt priekšā. Bet pāris jaunu papēmienu man tomēr vēl jāuzrāda, bez tiem Laicēna metode nebūtu pilnīgi raksturota un viņa pozīcija līdz galam atklāta.

Pēc manas izstāšanās no „Domām“ pag. g. decembrī, Laicēns ar lielu skubu traucās tā paša mēneša „Kr. Fr.“ nodrukāt zīlējumus, ka neatkarīgie ar mani priekšgalā taisoties izdot savu žurnālu, tiem pievienodams arī sekošu priekšsludinājumu:

„Pie „neatkarīgā“ žurnāla dzīvi līdzdarbošoties arī K. Dzelzītis, kurš pēc atpakaļiestāšanās socdemos, tomēr nevarot tur pietiekoši izplesties plašumā. Projektējamā žurnālā visaktīvākais būšot jaunais sociāldemokrāts Fricis Galenieks, kā idejiskais un tehniskais darbinieks.“

Līdz šim metodes galvenie līdzekļi bij izlikšanās nedzirdam to, kas teikts, vai dzirdētā apvēršana ar kājām gaisā. Te vairs nav nekādas dzirdes halucinācijas, kā „Dzirnekļa“ izrādē, ne noguruma atvairojums, kā tajā referātu vakarā. Citātā minēto Laicēns nevarēja pat Rīgas literāriskās klačās saklaušināt, tāpēc ka neatkarīgajos par tādām dīvaiņām kombinācijām ne runa, ne doma nav bijusi.

Viss pravietojušs ar ziņu un apsvērtu nolūku izzīsts no Laicēna pašrocīgā pirksta.

Pašas par sevi šādas klačas nav necik launas, ne kaitīgas. Bet Laicēns savu Emsas depešu ar nolūku steigza safabricēt un nosūtīt pēc piederības, lai ar to sekmētu viņam noderīgas rezolūcijas pieņemšanu pret mani. Tā šķietami nevainīgu tenku vietā tas, ko es ļoti saudzīgi apzīmēju par „izzīšanu no pirksta“, izrādās par visai miserāblu un necienīgu denūciācijas paņēmieni.

Cik gaužām bēdīgu un nedrošu Laicēns apzinās savu pozīciju, redzams arī no tās sirsnības, ar kādu viņš traucas apkampt pat katru pilsoņu rakstnieku, kas tikai uzstājies naidīgi pret mani. Kuriozs piemērs jau min. referātu vakara apraksta turpinājumā.

Pēc manis runāja J. Grīns par stāstu rakstniecību. „Vienkāršā dzīva cilvēka valodā,“ uzliela viņu Laicēns tūlī pēc banālībām par mani, teikdams ar to, ka mana valoda bijusi nedzīva un necilvēciska. Par to neiesim ar viņu tiesā; stāvoklis, kādā viņš, pēc viņa paša apraksta, visu laiku atradies zālē, izskaidro arī šo tiešo ačgārnību. Bet raksturīga ir Laicēna pārvēršanās, līdz ko viņam nākas runāt par Grīnu. Tūlī nozūd visas grimasas un smīni, kā ar mikstu ķepiņu viņš glauda „Daugavas“ redaktora muguru. Viņa atstāstījums ne ar pušplēstu vārdu neliek no-

jaust Valtera un Rapas izdevniecības pārziņa referāta galveno tendenci — „vienkāršā cilvēciskā valodā“ uzsvērti paust visu to „pretlaikmetisko, pret-revolucionāro, pretsociālo“, par ko Laicēns citkārt tā uzbudinās. Viss Laicēna sacījums tik maigi izločīts, ar tādu surdīnu noskaņots, ka Grīna referāts pēc tā izliekas gaužām jauks un prasās tepat vai „Tribīnē“ iespiežams. Grīns savā valstiskā sarga vietā itin dabīgi nevarēja nociesties, izlēca laukā no referāta un nikni brāzās pret mani: nekādi cenzūras žņaugi nekavējot parādīties idejiski dziļākiem darbiem, bet tikai spējīgu rakstnieku trūkums kreisajā frontē. Jums liekas, ka vismaz te Laicēns aizdegās svētās dūmās par viņa un viņa virziena noņievājumu? Absolūti nē. Viņš palaiž atkal mazu aplinku gar vārigo vietu un pavisam nevainīgi ieminas — Grīns runājis par prozas rakstniecību un teicis, ka tā atstājot daudz ko vēlēties ne tikai cenzūras iemeslu dēļ, uz kuriem itkā atsaucies Upītis. Kā redzat, pavisam cita galance un cits tonis, kad runā par pilsoni, uzbrucēju kreisās rakstniecības aizstāvim Upītim. Drošības labad vēl tas „it kā atsaucies“ — sak, varbūt, vajadzības gadījumā vēlāk var apliecināt, ka uz cenzūras iemesliem Upītis pavisam nav atsaucies. Pie tādām nožēlojamām machinācijām spiests ķerties Laicēns, lai katrā gadījumā un negadījumā iedzeltu iedomātam ienaidniekam.

Nē, par drošu, laikam, neviens nesauks to pozīciju, kur jārikojas ar katru kreiso politiķi tik apkauņojošiem ieročiem.

*

Par sevi saprotams, ka pa Laicēna pēdām iet viņa jaunie līdzstrādnieki „Tribīnē“. Jauna viņu rakstos gan nav tikpat kā nekā, vispārējie uzbrukumi man rakstīti pēc viena traфарēta un pēc L. Laicēna diktāta. Bet tā kā ļauni piemēri allaž samaitā labus tikumus, tad arī „Tribīnes“ jaunieši aiz pārākās dedzības šajā virzienā dažreiz sit pāri pašam skolotājam. Piem., kāds „viens no jaunajiem“ afzprātojis līdz šādām neatbildīgām rindām:

„Un tad ir jāredz, ka Upītis, skaitīdams sevi par strādnieku rakstnieku un baudīdams SPRS labvēlību — tur tulko un izdod viņa darbus! — nav nekad nevienu atklātu vārdu teicis par šo zemi.“

Nerunāsim daudz par šī „viena no jaunajiem“ vecienīgo, ar simbolisku izsaukšanās zīmi apstiprināto izbrīnēšanos par to, ka neskatoties uz „Tribīnes“ pūlēm, manus darbus tomēr vēl tulko Krievijā. Mazliet vairāk vietas brīnēšanai par „Tribīnes“ aprindās valdošo naīvo ieskatu, ka tulkojumi Krievijā varētu tikt uzskatīti par personai piešķirtu labvēlību.

Es paņemu tikai teikumu, ka Upītis „nav nekad nevienu atklātu vārdu teicis par šo zemi“, un saku atklātu vārdu, kas ļoti iss, bet par to paties:

Viens no jaunajiem nesmuki melo.

Protams, es nevaru domāt tā, kā „Tribīnes“ apkaime tas, acīm redzami, parasts, ka Krievijas slavēšana ir kompensācijas un aprēķina lieta. Mans ieskats, ka par Krieviju jārunā objektīvi, neskatoties uz labvēlību vai nelabvēlību no viņas puses. Un tā runājot, man ir nācies gadiem ilgi un sistēmātiski teikt daudz, ļoti daudz atzinīgu vārdu par Krievijas darbu strādniecības mākslas un kultūras lauku. Kad viens no jaunajiem būs iemācījies lasīt vēl ko bez „Tribīnes“, viņš pats par to varēs pārlicināties „Domu“ septiņos gada gājumos (1924.—1930.). Lai uzskatāmi parādītu, ar kādu aplombu un bez kautrēšanās melo viens no „Tribīnes“ jauniešiem, minēšu savu „atklāto vārdu par šo zemi“, svarīgākos sava paša un manu līdzstrādnieku rakstus, starp kuriem ir arī dažs L. Laicēna darbs:

Krievu jaunākā literatūra (3 numuros). Krievu jaunākā literatūras vēsture un kritika. Latvju rakstniecība Krievijā (3 nr.). Vissavienības proletārisko rakstnieku konference. Latvju rakstnieki krievu valodā (3 nr.). Molodaja latiškaja literatūra. Par jauno krievu literatūru. Vēsturiskā materiālisma izkopšana tagadējā Krievijā. Marksistiskā literatūra tagadējā Krievijā. Marksistiskā pedagoģijas literatūra tagadējā Krievijā (2 nr.). Padomju Krievijas drāmaturgija. Pelše, Problēmi sovremennovo

iskustva. Padomju prozaiķi 10 gados. „Labās briesmas“ Padomju daiļliterātūrā. No Krievijas latvju literāriskās dzīves. Krievu kritika par „Ziemeļa vēju“. Lapa krievu marksistiskās literatūras katalogā (2 nr.). Pagājušais gads krievu literātūrā. Skolas reforma Krievijā. SSSR tautas izglītības sistēma.

Piezīmējams, ka no šiem rakstiem tikai gaužām niecīga daļa īsa informācijas rakstura, pārējie plaši, ar sīku apskatu. Tikai kādos divos uzrādītas dažas negatīvās parādības Krievijas literātūrā — pārējie ar nolūku meklē un izceļ pozitīvo pretsvarā tam, ko pilsoņu lapas meļš un melo par tagadējās Krievijas kultūru. Ar tādu pašu nolūku apskatīta emigrantu literātūra, spilgti apgaismota tās mākslinieciskā nevarība un aklaiss melnsimtnieciskais naidis pret savu bijušo tēviju. Vienam no jaunajiem, kas aiz sajūsmas pakalpot kopīgai lietai traucies barā līdzī man uzbrukt, nāksies ilgi galvu kasīt par saviem meliem, līdz tiks pie atziņas, ka mans „atklātais vārds“ par Krieviju stipri pārsniedz to atzinību, ko līdz šim „Tribine“ un „Kreisā Fronte“ savā pastāvēšanas laikā paspējušas pateikt.

Līdzīgu iekost gribēšanu un kašķību, šoreiz gan bez tiešiem meliem, bet toties ar daudz žults un pavisam maz literāriskas sapratnes, rāda recenzijā par manu grāmatu „Jansons-Brauns“. Pēc stila, īpatnās loģikas un dažādiem „āķiem“ spriežot, tas ir kā nomērots Laicēns. Bet es tomēr negribu apgalvot, ka viņam te vajadzējis paslēpties aiz sava mācekļa un biografa Frosa šifras E. F.

Divi burti šoreiz parādījuši man necerētu toleranci: viņiem „jāatzīst, ka biografiskais materiāls savākts diezgan plašs“. Sirds gluži atsilst — tad vismaz biografiskus materiālus savākt man vēl būs atļauts. Taču atguvušies šādā nepielaižamā ķecerībā, divi burti tāpēc jo dedzīgāk metas virsū grāmatas otrai daļai. Ar lielu pašapziņu tiek konstatēta „ideoloģijas un metodes nenoteiktība un neskaidrība“, nosodīta mana „vienalga“, vai Jansons

tagadējos laikos būtu stāvējis maziņu vai revolūcionāro lielnieku pozīcijās.

„Viņš ļoti labi iztiek šo jautājumu nenoskaidrojīs,“ saka divi burti, un pie tam saka pilnīgi pareizi. Šo jautājumu es neesmu noskaidrojīs. Tāpēc, ka es neesmu miklu minētājs, pareģotājs, ne svētbilžu mālētājs, bet vienīgi biografs. Es esmu cēlienu pēc cēliena izsekojis Jansona darbiem, sīki rādījis, kad un kā viņš iestājies par maziņu, kad un kā par lielnieku pozīciju Valsts Domē un partijā, kad un kā cīnījies par abu virzienu vienību. Arī to es esmu minējis, ka beigās viņš Londonā iestājies lielnieku grupā, lai gan vienīgā liecība par to ir Jansona sievas vēstule. Mana „ideoloģija“ šajā gadījumā ir patiesība un mana „metode“ — faktu valoda. Šķietas, ko vairāk varētu prasīt no biografa, kas grib un var atbildēt par savu darbu? Ko vispār var prasīt divi burti, kuri absolūti nepazīst tos faktus, kuriem es ļauju runāt? Bet kam viņiem jāpazīst kaut kādi fakti? Pēc viņu un „Tribīnes“ metodes nav no svara parādīt, kas Jansons patiešām bijis, bet gan izfantazēt un apgalvot, kas viņš būtu mūsu dienās. Tad arī ideoloģija un metode būtu noteikta un skaidra. Es pateicos par tādu noteiktību un skaidrību. Man jāmēģina atveidot dzīva cilvēka tēls, nevis pēc trafarēta jāizgriež manekens.

Neskatoties uz visu ābecniecisko jucekliņu recenzijas lietišķā daļā, divi burti vēl pasniedzas mazliet iekniebt arī manas grāmatas izdevējam. Jansona piederības jautājums esot palicis nenoskaidrots tāpēc, ka „tikai tādu šo grāmatu varēja izdot A. Gulbis, sociāldemokrātiski - bergiskās literatūras izdevējs“. Ja divi burti ir E. Fross, tad var iedomāties, no kādiem rūgtiem piedzīvojumiem viņš runā, kā viņam nācies pielāgoties „Kreisās Frontes“ un „Tribīnes“ izdevējiem, lai viņa ražojumos būtu pazīstamā noteiktā metode un tie varētu ieraudzīt dievas gaismu. Man tāda stāipīšanās ar saviem izdevējiem sveša, savu metodi un savu grāmatu saturu allaž nosaku es pats. Bet ja nu divi burti tomēr

paliek pie sava, ka ne rakstnieks, bet izdevējs izvēlas un noteic par ko un kā rakstīt, tad derēja gan atcerēties un pieminēt arī, ka viņa paša redaktora un noteicēja Laicēna grāmatas ir noteikusi Cielēna un Grēviņa izdevēja sociāldemokrātiskā „Kultūras Balss“ un pat valstiskās telegrafa aģentūras „Letas“ apgādniecība. Tādā kārtā vajadzīgie piemēri būtu turpat pie rokas, pašu mājā, nenāktos meklēties un knaibīties gar maniem izdevējiem.

*

Tagad pavilksim stripu Laicēna uzbrukumam un viņa pozīcijas analīzei.

Vesels liels lēvenis man bij jāizjauc — un pie tam es to esmu darījis tikai plašākiem vērieniem, daudzās sīkas drāzas, dzēlienus un dunkas pamezdamis neievērotas.

Gaužam niecīgs mazumiņš patiesu novērojumu un vērā liekamas kritiskas piezīmes. Šaursirdīgs ienaidis, žultaina nīrgāšanās, lielmanīgas pozas, pāvestīgi nemaldīgi pasludinājumi. Tiši pārpratumi, sagrozījumi, ačgārnības, izdomājumi un uz to pamata taisīti pazudinoši slēdzieni. Kašķība, ietiepība, sīkmanība un beidzot dažu Laicēna mācekļu sacerējumu vēl arī tiši un apzināti meli. Viscaur un katrā gadījumā divas oļektis — viena man, otra Laicēnam un viņa grupai.

Un tādas metodes un paņēmienus lieto revolūcionārās kreisās literatūras frontes kritika — par nesamaksājamu līgsmi pilsonībai un par dziļu apvainojumu strādniecības mākslas nopietnībai un skaidrajiem principiem.

Nostādīt mani par šīs mākslas un šo principu ienaidnieku — tāds mērķis ir attaisnojais visus līdzekļus, arī pašus tos necienīgākos.

Dabīgi rodas jautājums, kādi iemesli aizmaldinājuši Laicēnu tik nedrošās un kompromitējošās uzbrukuma pozīcijās?

„Andreju Upīti mēs ar vislielāko labvēlību un iecietību gribējam atturēt no ceļa, pa kādu tas sācis iet“ — tādu iemeslu uzdod pats Laicēns.

Viņa „vislielāko labvēlību un iecietību“ mēs pārāk tuvu esam iepazinuši iepriekšējā aplūkojumā, lai neredzētu taustāmo liekulību arī šajā tēvišķi-aizbildnieciskajā frāzē un nepierindotu viņa vispārējiem paņēmieniem.

Bet es uz acumirkli pieņemu nopietni Laicēna sviņīgo „atturētāja“ pozu un tāpēc atbildu: Ceļš, kādu esmu sācis iet, revolūcionārās mākslas ceļš, sākts jau stipri sen pirms Laicēna atgriešanās no dekadentiskā individuālisma un nacionālā patriotisma ceļiem. Bet pieņemsim, ka gadiem te nav nozīmes, ka Laicēna nenoliedzami noteiktā politika un cīnītāja darbība kreisās strādniecības rindās pēdējā laikā dod viņam tiesības kontrolēt un koriģēt manus literāta ceļus.

Pāvestīgās nemaldības un pilnības pašapziņas man nav. Daudz negatīva es pats nomanu tiklab savā raksturā, kā sabiedriskas noteiktības un literāriska darba līnijas ziņā. Es labprāt atzītu un pieņemtu nevien Laicēna nopietnos aizrādījumus, bet liktu vērā arī kreisās jaunatnes idejiski spīrgto, lai arī literātūras mākslā vēl negatavo kritiku.

Bet ko te runāt par nopietnu kritiku. Katra rinda augšējā analizē taču rādīja, ka nevis no kaut kā „atturēt“ mani Laicēna un viņa palīgu interesēs, bet neskatoties uz visu un par katru cenu iebīdīt pašu sagatavotā pozīcijā, notaisīt mani par radikālās strādniecības ienaidnieku un tad kā tādām raidīt visus savus ugunus virsū.

Tādām nolūkam ir jāmeklē iemesli.

Visa uzbrukuma kavalkāde pārāk sajaukta un trokšņaina, lai varētu tajā atšķirt galveno no mazāk svarīgā. Atzīmēšu tikai to, kas neatlaidīgi un vispīlgtāk ceļas laukā šajā kņadā.

Pirmais nepārprotamais iemesls ir tas pats nepatīkami līdz pēdējai dienai atkārtotais mans „uzbrukums“ kreisās frontes literātūras teorijai un dzejai. Dīvaini gan izklausās, bet paliek fakts, ka mūsu jaunajā proletāriskajā literātūrā ir tikpat daudz vai vēl vairāk jūtības un nepacietības, kā citreiz kaut kādai dekadentu kliķei. Kādu ienaidu var sa-

celt kritika kopīgās lietas labā, to esmu jau reiz piedzīvojis ar savu „Proletārisko mākslu“. Tur nepalīdz nekāda lietišķība, nepalīdz tas, ka pati prol. literatūras attīstības gaita konkrēti pierādījusi kritikas pareizību un nepieciešamo toreizējo vajadzību. Prol. mākslas attīstības intereses tiek pamestas malā, atsevišķa dzejnieka mēģinājumu neatzišana sajūsta kā personīgs aizskārums, par ko jātriebjas, vislabāk nerunājot par subjektīvo naidu, bet iegalvojot sev un citiem, ka uzbrukts pašai strādnieciskai mākslai. Laikam, būs jāpaiet vēl ilgākam laikam, kamēr kreisās strādniecības jaunatne atkratīsies no pilsonības sārņiem, kas tik ārkārtīgi kavē īstas mākslas attīstību. Arī Laicēna vadītā kreisā jaunatne savu dzejas darbu neņem tik nopietni, kā tas nepieciešami. Viņa nepārbauda vislabvēlīgākās kritikas iztirzājumu bez muļķīgiem svilpieniem, bet toties ar praksē pārbaudītiem aizrādījumiem bez diletantisma glaudīšanas un pieglaudīšanās, ar vienīgo nolūku pacelt augstākā pakāpē strādniecības mākslu, kurai strādāts daudzus gadus. Viņa nelūko paturēt to, kas pareizs, un atmet nepareizo. Viņai vispāri šķiet, ka viņa ir jau pati pilnība, ka viņai nekas vairs nav jāmācās, ka viņas idejiskā piederība tūlī piešķir viņai arī neapstrīdamu meistarību proletāriskā dzejā — ka viņas neveiklo pantu kritika ir ienaidnieka uzbrukums pašas kreisās strādniecības idejiskai un politiskai fronteī. Vismaz, to viņa lūko iestāstīt sev un citiem.

Tā radās tieksme redzēt mani kreisās literatūras frontes principiālajos pretiniekos.

Vajadzība taisni tur mani redzēt vēl neatliekamā tika pēc tam, kad es biju aizgājis no „Domām“ un tomēr „nevarēju atrast ceļu uz „Kreiso Fronti““. Pārāk viegli saprotams, kāpēc es viņu negribēju un nevarēju atrast.

Pēc visiem neglītiem, nepamatotiem uzbrukumiem, pēc pamatīgās nolamāšanas vēl ar „Celtnes“ piepalīdzību, man vajadzēja būt pilnīgi bez pašcieņas, lai es tomēr varētu stāties iekšā Laicēna līdzstrādniekos. No otras puses, nesaprotama Laicēna

sabiedriskā un literāriskā etika, sagaidīt un uzņemt paša nogānīto un par nederīgu atzīto. Tā savukārt ir netieša, bet noteikta atzīšanās, ka uzbrukumi un apvainojumi bijuši nedibināti — notes gadījumam palaiستی „sikumi“, ko var vienkārši atņemt un aizmirst. Gadiem izplūst visniknākā kņadā un tad piepēši aprīmt, kā nekas nebūtu bijis — ja es pieteiktos klausīt un strādāt Laicēna virzienā. Vadonība ar tādu etiku un taktiku diametrāli pretēja tiem principiem, kas mani vada rakstnieka darbā. Ar tādiem „atturētājiem“ man nav itekā kopēja.

Tā radās iemesls pasludināt mani par revolūcionārā virziena ienaidnieku.

Ne tikai nepieņemama man Laicēna aizstāvētā virziena sociāletiskā puse, bet galīgi nepareiza pēc mana ieskata arī viņa proletāriskās mākslas būtības un uzdevuma atziņa. Jau savā pirmajā „uzbrukumā“ esmu parādījis Frosa līdz komismam vienkāršotas, diletantiski pārprastas „lietišķas“ mākslas teorijas aplamību. Laicēna nemaldības pozīcija nelāva viņam atzīt pareizo norādījumu, pamācīt savu biografu, stripot laukā proletāriskā mākslā neiespējamo un nepieļaujamo stenderismu. Gluži otrādi, viņš atrada par vajadzīgu segt ar savu muguru Frosa kļūdas. Viņa stāsti „sniedzot zināšanas“, Laicēns apliecināja, viņa romāni esot „pamācītāji cīņā pret cietuma un žandarmerijas režīmiem“. Laicēns pats gan nevar nenojaust, cik neaizstāvama ir stenderisma teorija strādniecības mākslā, bet reiz ieņemtā pozīcija prasa ne solīti nepieķāpties un sankcionēt arī taustāmas aplamības. Es viņam tur talkā nevaru nākt. Savā laikā esam kaluši Kirpičņikova gramatikā pantos un ar atskaņām saliktas apstākļu vārdu virknes, bet nedomāju, ka taisni panti daudz ko veicinājuši mūsu valodiskās zināšanas. Tāpat man nav ne mazākās pārliecības, ka Marksa „Kapitāls“ tiktu visplašāki populārs strādnieku masās, ja to izliktu četrpēdu jambos, vai trešās Internacionāles uzsaukumi pasaules proletāriātam, ja tos rakstītu Maļakovska futūristiskās strofās. Mani ieskatī par patiešām lietišķo revolūcionāro mākslu tik tālu atšķi-

ras no Laicēna apliecinātās Frosa pamācību dzejas, ka nekāda sadarbība uz tādiem pamatiem nav iedomājama.

Pēc tādas katēgoriskas norobežošanās radās pilnīgi nenovēršama vajadzība ierīkot sociālfašisma pozīciju un mēģināt iebīdīt mani tajā.

*

Neiestāšanās Laicēna neproletāriskajā literatūras frontē ir tas smagākais grēks, kas man netop piedots. Naidis paliek arvienu sīvāks sevišķi tāpēc, ka es nevien tepat Latvijā neesmu pārkliedzams un nokliedzams, bet ka ar visu „sociālfašismu“ mani darbi arvienu biežāk sāk sniegties pāri robežām cit-tautu lasītāju masās.

Ar zināmās metodes palīdzību tās citas vēl varētu nosaukt par neistām, nerevolucionārām, jo tādu apgalvojumu nav tik viegli atspēkot kā ačgārnības tepat pašu mājās. Bet nelaime tā, ka mani sacerējumi vispirms un visplašāki izplatīti Padomju Krievijā. Gandrīz visas manas lugas izrādītas Krievijas latviešu teātros. Visi mani pēdējie romānu krājumi un romāni tulkoti krieviski. Latvijā manu grāmatu parastais tirāžs ir 2—3000, tikai „Ziemeļa vējš“ izplatīts 5000 eksemplāros. Tas pats „Ziemeļa vējš“ krievu tulkojuma pirmā izd. 3000, otrā 10.000 eks. Tā ir Laicēnam ārkārtīgi nepatīkama statistika no vienīgās strādnieku valsts, taisnību sakot, tā ir tieša plauka mani „turētājiem“ un zināmās pozīcijas racējiem.

Tāpēc visi pazīstamie līdzekļi tiek laisti darbā, lai apturētu manu darbu tulkošanu vismaz krievu valodā. Lai kaut tā atliebtos par Laicēna mākslas teorijas neatzišanu un neatbalstīšanu. Meli par atklāta vārda neteikšanu strādnieku mākslas un kultūras darbam Krievijā ir tiešs mēģinājums kompromitēt mani turienes literāriskās pasaules acīs. Šajā ziņā Laicēnam un viņa grupai stiprs atbalsts tā Krievijas latv. rakstnieku daļa, kuŗa no „Proletāriskās mākslas“ laikiem skaita mani par savu ienaidnieku.

Jau pirms gadiem šī daļa uztraucās, piem., par to,

ka Maskavas un Ļeņingradas latv. strādnieki manu lugu izrādes apmeklē vairāk nekā viņu pašu drāmatiskos sacerējumus. Tā, piem., man uzglabājies kāds izgriezums no „Krievijas Cīņas“ (1926. g.), kas vairāk nekā zīmīgi raksturo šo divaino tendenci izsmiet un nozākāt pašu izvēlēto un izrādīto „Atraitnes vīru“. Ar sažņaugtu dūri tur runā par „pusfabrikātu“, kas tikai „pēc pamatīgas apstrādāšanas vēl iegūst gatavu veidu“. Mana luga ir „grāmatīpa“, sadalījums tur „nogurdinošs un garlaicīgs“, nav iespējams tur „bagažu vairākkārt pārcilāt“. Autors paredzējis „smagu“, dekorācijām pieblīvētu skatuves iekārtojumu“, izrādītājiem nācies „atsvabināties no lieka dekorāciju balasta“, „aizpildīt diezgan neveiklās tautas dziesmas“ ar pašsacerētām „nacionālā kluba fašistu odēm par diktātūru nacionālo“ u. t. t. Vārdu sakot, taisni tā, itkā sirdītos par kādas kungu uzliktas klausas izpildīšanu.

Tomēr šīs rakstnieku daļas, teiksim, iedzimtais un tāpēc nelabojamais naidis nebij vispārīgs, ne arī valdošais. Riskanti jau arī apgalvot, ka visi manu darbu cienītāji Krievijas latvieši nepratēji un nevēģas, bet īstie proletārieši tikai manu nīdēju grupā. Gānīšanai pretī atskanēja arī daudzi atzinīgi, pat slavējoši spriedumi, gan īsās recenzijās, gan garākos apcerējumos. Parauga pēc atzīmēšu tikai Knoriņa atsauksmi par Mirabō (1926.):

„Mēs tik plaši apstājamies pie Upiša traģēdijas tikai tamdēļ, ka viņa pieder latvju darba ļaudīm, ka Andrejs Upīts ir un paliek viens no tiem nedaudzajiem tagadējā Latvijā, kas savu mākslinieka sparu un sava domātāja garu nenoliec godbijīgi uzvarošā špīsera priekšā.“

Tas arī ir spriedums, un nezīnu, kāpēc lai es V. Knoriņu turētu par mazāk kompetentu nekā P. Viksni? Ārkārtīgas pūles bij jāpatērē, lai kaut visas latv. literātu grupas piedabūtu ieskaitīt mani radikālā virziena ienaidniekos un stāties palīgos Laicēnam viņa nedrošajā pozīcijā.

Galvenais Laicēna arguments manai „nodevībai“ ir vairākas maskaviešu rezolūcijas, kuŗas viņš ar

lielu patiku pārdrūkājis savas nemaldības apstiprinājumam. Tur pieņemts un nobalsots, ka, piem., manā „Naglotā papēdī“ „krasi izspēlētas aprobežota nacionāl šovინisma tendences“ un „1905. gadā“

„notikumi apgaismoti mazinieciskā garā, tādā kārtā viltojot vēsturi un nepareizi orientējot darblaužu masas“.

Kādā brīnīškā kārtā un caur kādu burvību es, viens no nedaudzajiem, ar savu nenoliekto sparū un domātāja garu, ar saviem darbiem, kas pieder latvju darba ļaudīm, piepēši esmu pārvērties par nacionāl šovინistu, vēstures viltotāju un to pašu darblaužu mānītāju, tas paliek neizdibināms noslēpums. No pašiem maniem darbiem kaut kādi pierādījumi iznīcinošam spriedumam ir lieki, pat kaitīgi, jo tie viegli varētu iznīcināt pašus spriedumus. Nolemts, izsludināts un paliek.

Krievu publikas iespaidošanai šie nolemtie spriedumi tiek pārtulkoti arī krievu žurnālos (piem., par „Naglotā papēdī“). Taču ārkārtīgā pretrunā jūklī aklais naidis pret mani noved rezolūciju sastādītājus.

Kā zināms, „1905. gads“ ir romāna „Ziemeļa vējš“ autentisks drāmatizējums. Pēc Maskavas latv. rakstnieku tagadējās rezolūcijas notikumi tur apgaismoti mazinieciskā garā, viltota vēsture un mānītas darba ļaužu masas. Turpretī krievi par to sprieda pavisam otrādi (1928. un 1929. g.):

„Na lit. postu“: „Jānis, tas ir inteliģents starp inteliģentiem, piektais ritenis, kas reizē grib velties uz labo un kreiso pusi. Šo m a z i n i e c i s m a i e m i e s o j u m u U p i š a spalva ievēdojusi monumentālā tēlā, kas neizdzēšami iegriežas atmiņā.“

„Vestņik inostranoj lit.“: „Bet arī tādā revolūcionāro notikumu gleznā autors ir pratis sniegt veselu virkni meistariski zīmētu masu skatu, līcis sajūst lasītājam revolūcionārās cīņas īsto plūsmi latviešu lauku dzīves apstākļos, mācējis parādīt dažādo sociālo šķiru interešu sadursmi, viņu savstarpējās attiecības un lomu. „Z. v.“ pieskaitāms labākajiem 1905. g. revolūcijas pie-

minekļiem ne vien latviešu, bet arī krievu dailliteratūrā.“

„Rezec.“: „Z. v.“ patiesīgi un atklāti zīmē pirmās krievu revolūcijas lielisko gleznu. Tipi, varbūt, atskaitot mazliet trafaretisko Mārtiņu, itkā granītā cirsti un veidoti ar liela mākslinieka meistarību.“

Krasnaja Gazeta: „Romāns visā visumā sniedz cariskās Krievijas revolūcionāro cīņu interesantākās epizodes izsmelošu tēlojumu. Romānu droši var ieteikt visplašākām lasītāju aprindām kā saistošu un pamācošu grāmatu.“

Kā šie atzinības spriedumi saskan ar tagadējo rezolūciju nikno autodafē pasludinājumiem? Ko lai domā krievu biedri par šādām rezolūcijām? Ar tām taču pateikts arī, ka krievu literātiem un kritiķiem nav jēgas par to, kas ir mazinieciskais gars, kas vēsture un kas viņas viltojums, ka viņi stulbā kārtā ieteic visplašākām lasītāju aprindām pilnīgi samaitājošu literatūru. Vai ar krievu kritiķu nostādījumu literārisku analfabētu lomā rezolūcijas autori nerada ļoti kļūmīgu konfliktu, kam pāri tikt būs visai grūti?

Man ir puslīdz droši dibinātas aizdomas, ka kāds no tagadējās latv. rezolūcijas parakstītājiem un piekritējiem var izrādīties arī par autoru kādai no toreizējām cildinošām krieviskām atsauksmēm. Pēc parastās morāles mēroga tas būtu neglābjami kompromitējošs skandāls, taču Laicēna metodes iejomā tas atkal var izrādīties tikai par sīkumu, pie kā nav vērts apstāties. Mērķis attaisno līdzekļus, un visuattaisnojošs mērķis šoreiz ir Upīša „noēšana“ darba ļaužu masu priekšā.

Par manas „Proletāriskās mākslas“ apkaitinātiem un Laicēna informācijas pārlicinātiem tiesātājiem es daudz nebrinētos. Bet gan par Eiduku Leņingradā. Tam vajag būt bijušam sevišķi lielam spiedienam, aiz kuŗa viņš no manu darbu dedzīga, gadiem ilga protežētāja krievu publikai vienā momentā pārvērties par vēl dedzīgāku manis „atmaskotāju“ un nesaudzīgu cīnītāju „pret sociālfašisma dramaturgu Upīti“. Laicēna safabricētā Emsas depeša par

„Dzirneklī“ vien nav šīs brīnīškās metamorfozas cēlonis. Laicēna informācija pazīstama jau sen, pēdējais vēstījums ir tikai papildinājums sen aizvērtā insinuāciju virknē, nevis kāds pavisam jauns atradums. Traģikomiskā situācijā iespiests Eiduks. Viņam gribētos, lai viņš nekādi nebūtu līdzvainīgs pie manu darbu tulkojumiem krievu valodā. Tāpēc viņš nu ar furiozu niknumu solās iesākt un ir jau iesācis kara gājienu visās frontēs, lai pat manu nelāga piemiņu izdeldētu latviešu un krievu publikā. Tā ir atgriezušās ķecera, grēku nožēlnieka un atkalpošanās dedzība.

Ārkārtīgi grūts uzdevums stāv Eidukam priekšā: atzīties krievu lasītājiem, ka viņš gadiem ilgi tos apmānījis, revolūcionārās literatūras vietā ar maniem rakstiem šmugulēdams iekšā sociālfašismu. Viņš apzinās dilemas risinājuma klūnīgo traģismu, viņš paliek nesaudzīgāks un skaļāks nekā mani līdzšinējie iznīcinātāji, lai nebūtu jāklausās sava paša sirdsapziņā. Tik dedzīgs viņš ir, ka mēģina pat ūdeni ar sietu smelt, bijušo padarīt par nebijušo — pierādīt, ka viņš nav vis visus šos gadus mani protežējis vien, bet pirms tik un tik gadiem jau arī lamājis līdzī citiem!

Ak, nožēlojama loma! Es nevēlētos būt Eiduka vietā.

*

Visi šie uzbrukumi ir tik nožēlojami maziski, ka nekādas rezolūcijas tos nepadara nopietnākus.

Uzbrucēji, kas apzinās savu taisnību, nelieto tik necienīgus līdzekļus, ar kādiem rīkojas Laicēns un viņa grupa.

Liekas, es pietiekoši pilnīgi esmu atmaskojis savus atmaskotājus, lai tagad padomātu par šī nepatīkamā, uzspiestā, piepildītā pienākuma konsekvencēm.

Man viņas ir puslīdz skaidras — lai lasītāji seko tālākajiem notikumiem, tie redzēs, cik labi es pazīstu Laicēna pozīciju cīnītājus un viņa metodes lietotājus.

Laicēnu es nebūšu pārliecinājis — es neesmu tik vieglprātīgs, lai to jel acumirkli būtu gribējis. Prasīt, lai viņš tagad atzīst savu netaisnību, būtu prasīt vīrestību, kādas viņam gan netrūkst politikas laukā, bet pavisam trūkst literāriskā cīņā. Laicēnam atliek tikai viens — turpināt pēc tās pašas metodes kā sācis, un ietiepības viņam tur pietiekoši.

Viņš turpinās divkārt saniknots, jo man nācās atklāt tik daudz vārīgu vietu viņa pozīcijā, tik daudz proletāriska rakstnieka necienīga. Un tiepsies, ka es nekā neesmu atklājis, ka taisnība ir un ir viņa pusē — un apgalvos joprojām, ka visu to viņš dara revolūcionārās strādniecības skaidro principu vārdā un strādnieciskās mākslas labā.

Tikpat maz es būšu pārliecinājis Laicēna vadīto jaunatni. Ja viņa tiešām pilnvarojusi Laicēnu piedraudēt man atriebšanos („nekad nepiedos“) jau par vislabvēlīgāko un objektīvāko kritiku, tad es varu iedomāties viņas ienaidu pēc šī raksta, kur biju spiests uzrādīt arī pilnīgi neetiskus uzbrukuma paņēmienus.

Cīņa literatūras laukā Laicēnam un viņa grupai var turpmāk beigties tikai ar vēl lielāku skandālu un zaudējumiem nekā līdzšinējā. Viņu metode un tās līdzekļi ir pilnīgi nederīgi. Ar uztiepumiem un patiesības viltojumiem Andrejs Upīts nav paveicams, priekš tā viņš pārāk sen un pārāk dziļi sakņojas latviešu strādniecībā, tā pazīst viņu labāk nekā tie, kuru mūžs kreisajā mākslā ir vēl gaužām īsiņš. Literatūrteorētiskām diskusijām tikai tādā ziņā varētu būt panākumi, ja viņas palīdzētu revolūcionārajā ideoloģijā spēcīgo strādnieku jaunatni nobriest kaut cik spēcīgākai arī strādnieciskās mākslas izpratnē un tik laukā no tagadējā nevarīgā dietantisma.

Bet arī uz to nav ko cerēt. Šai jaunatnei nerūp māksla un viņas attīstība, bet tikai aizskartā pašmīlība. Tāpēc varonīgā karā eja turpināsies. „Bez žēlastības!“ draudēja L. Laicēns. Tā kā līdz šim uzbrukums literatūras laukā bez žēlastības degradē pašus draudētājus, tad turpmākie, kā jau teikts, būs

jāpārceļ ārpus šī lauka. Tur, protams, es varu izrādīties nespēcīgs un viegli pieveicams, jo man citu ieroču nav kā mana spalva un mana taisnība.

Tādas ir tās citas pozīcijas.

*

Un nu beigās — mana tagadējā un turpmākā

Manas pozīcijas vājā puse, bez stridiem, ir tiešās politiskās darbības aktivitātes trūkums. Ir laiki, par kuriem krievu dzejnieks reiz teica: „Dzejnieks tu vari arī nebūt, bet pilsonim tev jābūt katrā ziņā.“ Tagadējā vecās pasaules sagrūšanas un proletāriāta pēdējās cīņas sākuma laikā šī devīze vairāk kā jebkad spēkā. Protams, praktiskā politikā es būtu taisni tikpat nevarīgs, kādi mani „atturētāji“ dzejā un viņas teorijā. Bet par politisku aktivitāti tagad daudz kas tiek piedots, vispirms jau diletantisms dzejā. Un tā arī ir pilnīgi pareizi. Dzeja nebūt nav tas svarīgākais dzīvē, kā to iedomājas buržuāzijas Apolona priesteri, un pie tam strādniecības cīņa pati par sevi ir tā skaistākā dzeja.

Bet no savas ādas izlīst un sev pāri pārlēkt neviens nevar. Zināmu etisku kvalitāti nevarēs noliegt arī tiem, kas paliek tur, kur viņiem pēc savas dabas un spējām jābūt. Šī īpašība negadās nebūt tik bieži, kā to varētu domāt. Es esmu tikai rakstnieks un negribu un necenšos būt politiķis. Un dažreiz esmu pilnīgi mierā ar savu lomu, jo ja apgriezī iŗbulim otro galu, tad var rakstīt, ka arī dzeja ir cīņa. Un ja dzeja vēl tiek laukā no primitīvisma, vienkāršotas panta amatniecības un stenderisma, tā var tikt par ļoti ievērojamu cīnītāju un pat par cīņas vadītāju. Dzeja ir cīņas veids, kura būtības izpratnei un īpatno ieroču lietošanas prasmei vajadzīgs ļoti daudz spēka un laika — dažkārt tur visa cilvēka vēl par maz un vesels mūžs par īsu.

Arī tur slēpjas zināms manas pozīcijas vājums. Visi tie daudzie tūkstoši strādnieku, kas lasa manus stāstus un kritikas un ko savilņo manu revolūcionāro lugu izrādes, literāriskā cīņā tieši nevar nākt un atbalstīt mani. Es nevaru saviem uzbrucējiem piedraudēt ar atriebšanos, man ir jāturas pašam, cik es

to spēju. Es visu laiku esmu arī izvairījies un atteicies apmācīt kādā studijā vai kursā zināmu jaunatnes kadru, lai man būtu savs organizēts piekritēju un atbalstītāju kolektīvs, lai katrā sadursmes gadījumā varētu uzstāties un sacīt „mēs“, kas skan daudz pārliecinošāki nekā miniatūrais „es“. Un galu galā es pat neesmu meklējis kādu literātu grupu, kas grūtā brīdī stāvētu par mani ar nobalsošanu un manus pretiniekus ar katēgorisku nolēmumu pasludinātu par uzvarētiem.

Bet atmetot ironiju, bez kuņas grūti runāt par maniem šejienes „atturētājiem“, garāmejot jāatzīst milzīgā loma, kāda piekrit kolektīvam literāriskās audzināšanas darbam Krievijas proletāriāta jaunatnes studijās. Istie proletāriskie rakstnieki arī var izaugt un izveidoties tikai sociālistiskās iekārtas apstākļos. Es un mana paaudze šē esam strādnieku mākslas autodidakti, esam audzinājuši sevi revolucionārās šķiras sociālās un ideju cīņās līdzdarbojoties — taču tikai liekulis varētu apgalvot, ka viņa literāriskās domāšanas un arī darba veids visos sīkumos absolūti brīvs no sīkpiļsoniska individuālisma apkārtnes iespaidiem. Ar skaļu kliegšanu un sava absolūtā proletārisma pašapliecināšanu nekas nav līdzēts. Mani skolotāji no Laicēna skolēnu vidus ir daudzkārt buržujskāki nekā es, proletāriskā psīche un doma viņiem vēl tikai pašā aizsākuma stādijā. Savādi tas izklausās, bet izgrozīt tur nekā nevar. Kā un ko var izgrozīt visā tajā manis aplūkotā uzbrukumu virknē, kur tik daudzi paņēmiēni tieši aizgūti no buržujskāās revolveržurnālistikas un arī tā ne ikreiz no tās labākās markas?

Parādījies, kāpēc neesmu „varējis atrast ceļu“ uz Laicēna vadīto virziēnu un kāpēc man viņa mākslas teorija nepieņemama, es kategoriski atraidū saprātōjumu, ka tāpēc man jau katrā ziņā jābūt arī revolucionārās strādniecības pretiniekam. Ar riebumu es atraidū mēģinājumu iebāzt mani oportūnisma pozīcijā, kuņas sagatavošanai Laicēnam un viņa grupai bij jāizlieto tik neproletāriski, zemiski, apkaunojoši līdzekļi. Pēc šīs manas brošūras jautājums vairs ne-

būs par manis „atturēšanu“, bet par Laicēna stāvokļa glābšanu. Tā tagad iespējama tikai tad, ja es nāku viņam palīgā, ielieņu izliktā cilpā, iekrītu izraktā bedrē, pārtaisu savu „Dzirnekli“ tādā veidā, kā Laicēns to jau izdomājis, un sāku rakstīt romānus Lapīņa-Merta garā — vārdu sakot, ja es vienīgā objektīvā vērtētāja, strādniecības, priekšā attaisnoju to, kas par mani melsts un melots. Bet gluži tādai fantastikai pat Laicēns neticēs. Tāpēc, kā arī veidotos turpmākā uzbrukuma taktika un manevri, es uzaicinu lasītājus sekot un vērot — kā pozīcijas ir apdraudētas un kas nu mēģinās glābt savu reputāciju.

Mana pozīcija paliek tā pati, kas viņa bij jau sen pirms Laicēna pārnākšanas no nacionāldemokrātiem. Revolūcionārās strādniecības literatūras pozīcija, no kurās mani kaut ar tiem brutālākajiem līdzekļiem aizdabūt prom var iedomāties tikai bezgala naīvitāte. Visi meli par pārdošanos, kalpošanu un tamlīdzīgas neķītrības man nepielip. Ja es būtu gribējis un spējis kaut kam pārdoties vai kaut kam kalpot, varat būt droši, vairāksolitāju un deviņu saimnieku man nebūtu trūcis un es tagad, kā pilsoņi saka, būtu pavisam citā virā. Visi mani darbi, kuros tēloju vēl valdošās, bet grūstošās pasaules parādības, kas grandiozo masu cīņu aptver vēstures aspektā, kas smel tieši no šīs dienas — visi tie virzīti un virza līdzī revolūcionārās strādniecības cīņā pret tiem, kas balsta grūstošo. Man ir sava mākslas izpratne un ilgā darbā pārbaudīta un nemitīgi papildināta izpausmes metode, dzīvā atsaucība strādnieku plašās masās ir labākā liecība, ka ejamais ceļš pareizs un turpināms bez izlocīšanās. Patiešām, man vajadzētu palikt par revolūcionārās strādniecības ienaidnieku, lai es pieņemtu to pašos pamatos pārprasto „lietišķo mākslu“, ko mēģina uztipt proletāriskās mākslas pirmziemnieki, kas vēl mācās burtot un raksta pēc kaligrafijas burtnīcas kvadrātlīnijām.

Arī vēl tāda ir mana pozīcija, ka es principā nesiekaitu par vienīgi pareizo, kultivēt revolūcionārās

idejas un mākslu tikai šaurā pašu pulciņā, kur to iepazīst 900 cilvēki, nerunājot pie tam nemaz par nepopulāriem neproletāriskiem simbolistisku šēmu un mākslotas, strādniecībai pilnīgi svešas formas darinājumiem. Proletāriskās mākslas pirmais uzdevums taču ir organizēt strādniecības psihi, revolūcionizēt masas, galīgi atsvabināt viņas no kapitālisma kalpībā uzkrātiem garīgiem sārņiem. Pilsoniskās iekārtas apstākļos tas nozīmē pienākumu, neaizmirst arī mazāk apzinīgo, visplašāko strādniecības daļu, meklēt to ar revolūcionāru grāmatu, meklēt to it sevišķi ar revolūcionāru lugu teātri, ko tā apmeklē. Tā ir gluži tā pati taktika, ko strādniecība piekopj visās citās pilsoniskās valsts dzīves nozarēs.

Literāriskā pozīcijā mums tagad tikpat maz iespējams brīvi rīkoties, kā katrā citā garīgā darba laukā. Spēkā vēl viss cara laiku likuma kodekss, kur veselās nodalās uzskaitītas aizliegtās tēmas, sākot ar valdošā nama piederīgo apdraudējumiem un pamatu graušanu, līdz dieva un dievmātes apvainošanai un vienas šķiras kūdīšanai pret otru. Kreisās literatūras frontes darbinieki zina labi, ko tas nozīmē. Arī manai pozīcijai te savi trūkumi, arī es tāpat esmu atkarīgs no neatkarīgajiem apstākļiem. Par daudz dumpīgām lugām teātris nav atrodams, aiz paša laikraksta trūkuma reizēm jācieš klusu, reizēm jāizlieto sveša izdevniecība. Pēdējo trūkumu novērst gan puslīdz drošas izredzes, līdz ar to man būs iespējams atkal atsākt sistematisku darbu it sevišķi kritikas laukā, jo ušņas visgarām literatūrā sakuplojušas pārbagātīgi.

Čīņa par revolūcionāru mākslu un kultūru prasa nesaudzīgu pilsoniskās mākslas un kultūras kritiku, jo, kā teikts, visa plašā darba tauta nebūt vēl nav pilnīgi brīva no buržuāziskās pasaules garīgā spaida. Bet mans galvenais uzdevums tomēr ir strādāt jaunās strādnieciskās literatūras attīstībai. Kā līdz šim, es lūkošu pēc iespējas piepalīdzēt izaugt un attīstīties katram apdāvinātam iesācējam, jo spējīgu cīnītāju šajā frontē vēl tik pārāk maz. Bet atbildība savas

šķiras priekšā uzliek arī neatlaižamu pienākumu gādāt, lai revolūcionārās mākslas vietā neieviešas šīs mākslas surogāts, lai uz idejiski spēcīgas, mākslinieciskā izpaušmē virzošas literatūras rēķina netiek pēc primitīvi vienkāršotas metodes kultivēts diletantisms un proletāriskā siksņošana. Lai siksņošana netiek padarīta par normu un tikumu, ko sankcionē un kanonizē pārprastas un nesaprastas lietīšķas mākslas teorija. Novirzienu un teoriju izcīnas sociālistiskās valsts literatūrā sniedz arī mums noteiktas pieturas līnijas, bet pār visām lietām māca kritiku pret citiem, bet it sevišķi bargu pret sevi pašu, nepielaižot nekādas nemaldības un visvaldības pretenzijas.

Bez visa šajā brošūrā teiktā, arī no šīs manas pozīcijas apzīmējuma vien jau redzams, ka Laicēns un viņa grupa būs spiesti nepārtraukt savas ugunis pret mani, bet joprojām dziļi kompromitēt strādniecības jauno kultūru ar savu neproletārisko rīcību, — turpināt rakstīt melnu atbaidīgu lappusi strādnieku mākslas attīstības vēsturē.

Zināmi sasniegumam Laicēna uzbrukumam jau tagad nenoliedzami. Starp citām pūlēm un panākumiem šajā virzienā Laicēns ar tiesību lepojas, ka es nesaņemu nekādu honorāru par saviem krieviskiem tulkojumiem, ko, blakus minot, man prasīt arī nav nekādas juridiskas tiesības. Še Laicēna nopelns nenoliedzams. Tāpat vairāk kā droši, ka pēc Laicēna Emsas depešas „Dzirnekļa“ lietā, pēc Eiduka brīnišķās metamorfozas un visās frontēs uzsāktā uzbrukuma, kam, bez šaubām, sekos visplašākais atbalsts rezolūciju un citādā veidā, manu rakstu parādīšanās krievu valodā šimbrīžam ir izslēgta.

Tas, protams, ir liels zaudējums — vispirms man. Es zaudēju tīri platonisko prieku, ka mani lasa daudzkārt plašākas masas nekā latviešu strādniecība un darba inteliģence vien. Un par visām lietām bagātīgi atalgojošo apziņu, ka mani darbi kalpo strādniecības cīņai un kultūras uzvarai lielās pasaules frontē. Bet tie citi zaudējumi ir lielāki, nekā

manējie. Krievu lasītāji zaudē, piem., 1905. g. revolūcijas plašos tēlojumus, kas pieskaitāmi vislabākajiem un ieteikti visplašākajām lasītāju aprindām. Viņi zaudē „Stāstus par mācītājiem“, kas ir jau izpirkti pirms iznākšanas no drukas, un ko pat vienīgā istā proletāriskā rakstnieka Laicēna darbi atvietot nevar. Un beidzot visa latviešu kreisā rakstniecība zaudē iespēju ar krievu tulkojumu starpniecību tikt pazīstama arī citu tautu lasītājam proletāriātam, jo bez manām drāmām un novelēm, lai gan tās vēl tālu no pilnības, viņai beletristikā pagaidām nav cita, ar ko tā varētu tuvoties Vakarēiropas strādniecībai.

Tomēr ne atriebība, ne citi neproletāriski uzbrukuma līdzekļi nerasniegs manu „atturētāju“ nolūkus. Manā dabā nav Eidukam radniecīgās pārvēršanās spējas, es nevaru šodien atzīt par augstu sasniegumu mākslā to, kas man vakar bij jāapzīmē par kļūdainu iesācēja darbu, un ar to izpelnīties labvēlību tikt uzņemtam Laicēna virziena veicinātājos. Velti cerēt arī uz manu atriebību, aiz kuras es mestos man ierīkotās sociālfašisma pozīcijās, tā attaisnodams visu līdzšinējo samazgu izlējumu pār manu galvu un sastutēdams Laicēna stāvokli kļūmīgi izjukušā pozīcijā.

Darbs strādnieciskās mākslas un kultūras labā ir tik atbildīgs, ka tā priekšā niecīgs un smieklīgs liekas viss sīkpilsoniskās patmīlības, subjektīvas jūtības un nemaldīgās vadonības iedomātā aizskāruma saceltais trācis. Materiāli mani var apdraudēt, varbūt, arī kaut kā citādi iznīcināt, tikai ne idejiski un literāriski. Strādniecības cīņas literātūrai zīdēdoti visi mana apzinīgā darba gadi, tai pieder arī visi atlikušie. Mana stiprākā vēlēšanās, pieredzēt rakstnieku, kas nevien idejas skaidrumā un spēkā, bet arī māksliniecisku līdzekļu pilnībā pāraug man pār galvu, atstāj mani tālu aiz sevis un paceļ proletārisko mākslu tik augstā pakāpē, kāda mums, ceļa sagatavotājiem, neiespējama. Pagaidām, kamēr redzu ap sevi tikai mazisku tvarstīšanos atturēt,

iebidīt, izvērst un denuncēt, es tomēr atļaujos apzīņai, ka mana loma ir neatvietoājama un mans darbs strādniecībai nepieciešams. Savu pienākumu es zinu un izpildīšu to līdz galam.

Tāda ir mana pozīcija.

10. XII. 1931.

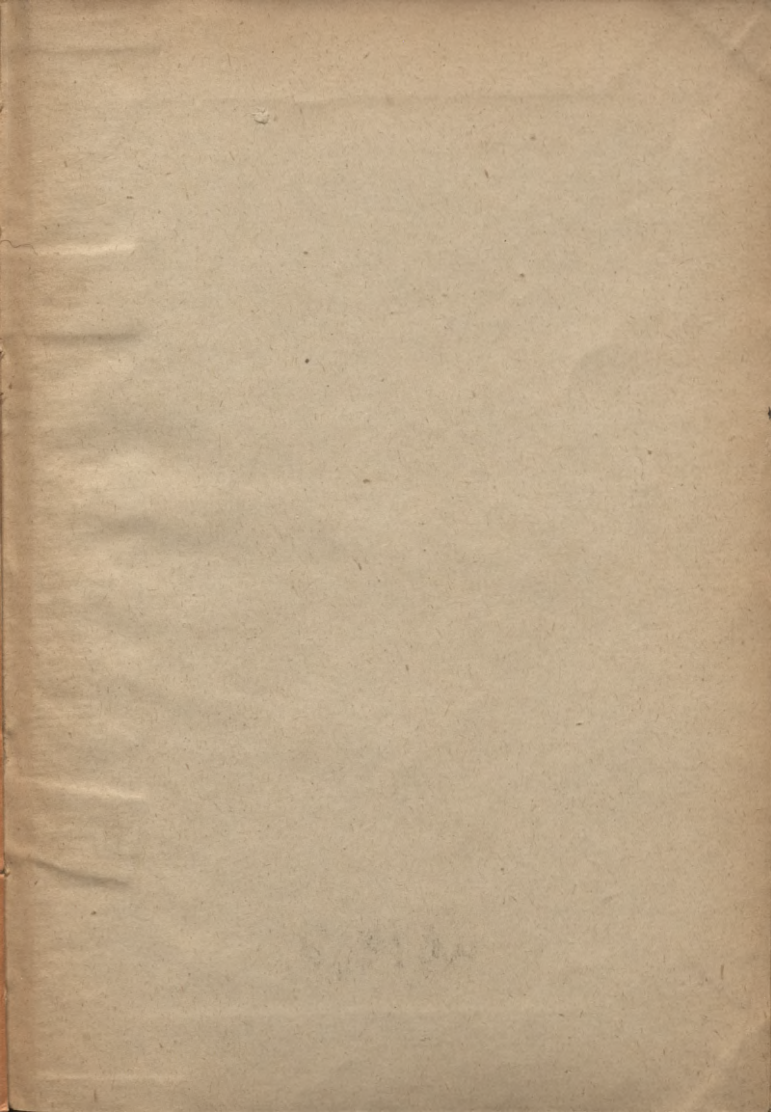
Le4950

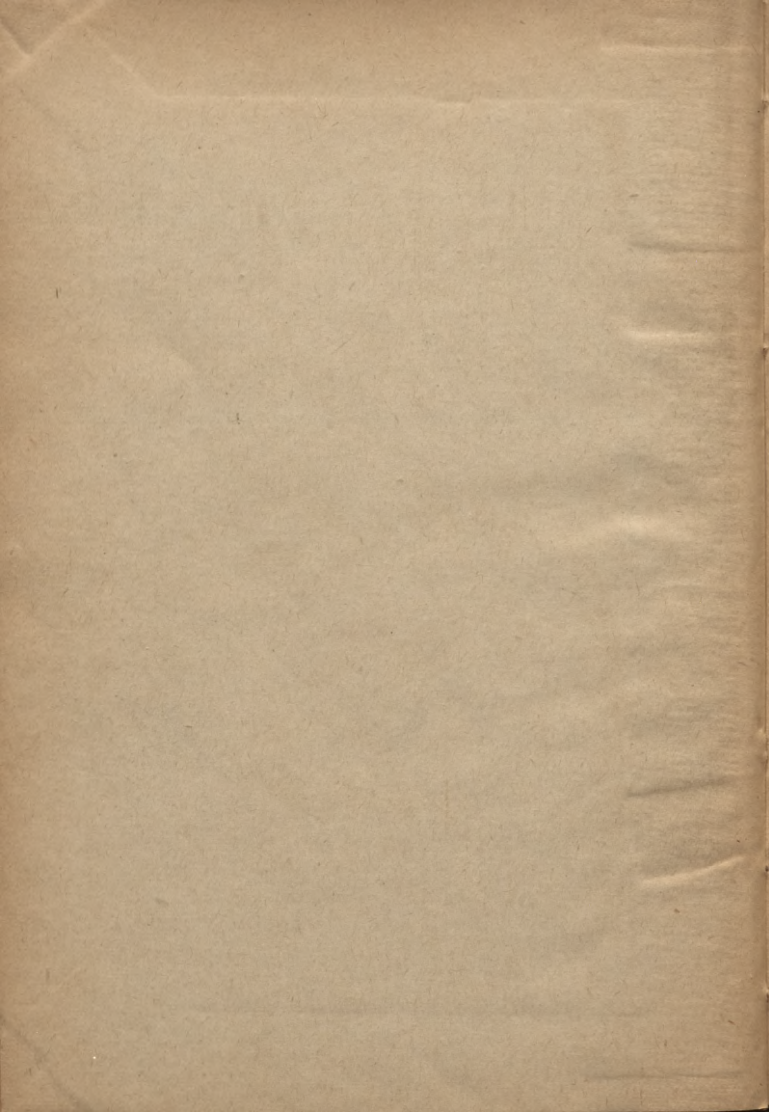
MAKSÄ

50 SANT.

Leyaso

24 DEC. 1931

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0309035280

